

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

Lederidentitet eller kristen identitet? Ja takk – begge deler

Hva kjennetegner kristen ledertrening?

Anne Karen Myklebust

Veileder

Førsteamanuensis, religionspedagogikk

Morten Holmqvist

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske menighetsfakultet, 2016, vår

AVH5040, Masteravhandling (30 ECTS)

Studieprogram Master i kirkelig undervisning

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	4
1.1. UTFORDRINGEN	4
1.2. PERSONLIG INTERESSE	5
1.3. AVHANDLINGENS ANALYSEENHET OG FORMÅL.....	5
1.4. PROBLEMSTILLING OG AVGRENSNING.....	6
1.5. DEFINISJON AV SENTRALE BEGREPER.....	6
1.6. AVGRENSNING AV TEORI	7
1.7. VALG AV METODE	7
1.8. DISPOSISJON	8
1.9. TIDLIGERE FORSKNING.....	9
2. TEORI	11
2.1. CULTURAL HISTORICAL ACTIVITY THEORY	11
2.2. AKTIVITETSTEORIENS BEGYNNELSE	11
2.2.1. Kulturelle redskaper.....	12
2.2.2. Handlingstrekanten.....	12
2.2.3. Den proksimale utviklingssonen.....	13
2.2.4. Hverdagsbegreper og vitenskapelige begreper.....	13
2.3. FRA INDIVIDUELL TIL KOLLEKTIV AKTIVITETSTEORI	14
2.3.1. Andre generasjons aktivitetsteori.....	14
2.4. AKTIVITET	15
2.5. OBJEKT	15
2.6. "THE SENSE-MAKER"	16
2.7. OPERASJONALISERING	16
3. METODE	18
3.1. DOKUMENTER.....	18
3.2. KVALITATIV INNHOLDSANALYSE	18
3.3. OPERASJONALISERING AV METODE	19
3.3.1. Sampling	19
3.3.2. Kategorisering.....	20
3.3.3. Etablering av materiale.....	20
3.4. KRITIKK AV KVALITATIV FORSKNING	21
3.4.1. Replikasjon.....	21
3.4.2. Generalisering	21
3.4.3. Begrensninger ved valg av metode.....	22
4. ANALYSE	23
4.1. PRESENTASJON AV ORGANISASJONENE	23
4.1.2. MILK – minilederkurs.....	24
4.1.3. Gjennomføring.....	24
4.1.5. Loved – i praksis	26
4.1.6. Målgruppe.....	26
4.1.7. Temasamlinger	26
5. KULTURELLE REDSKAPER: DE FEM KATEGORIENE	28
5.1. ANALYSE AV REDSKAPER – MILK	30
5.1.1. Religiøse redskaper.....	30
5.1.2. Gjenstander som redskap	33
5.1.3. Vitenskapelige begreper som redskap	35
5.1.4. Sosiale handlinger som redskap.....	37
5.1.5. Språk som redskap	40
5.2. ANALYSE AV REDSKAPER – LOVED.....	43
5.2.1. Religiøse redskaper	43

5.2.2. Gjenstander som redskap.....	47
5.2.3. Vitenskapelige begreper som redskap	50
5.2.4. Sosiale handlinger som redskap.....	54
5.2.5. Språk som redskap	56
6. DRØFTING	58
6.1. HVILKE KULTURELLE REDSKAPER BLIR PRESENTERT I DOKUMENTENE?.....	59
6.2 HVORDAN KOBLES REDSKAPENE TIL MOTIVET?	61
6.3 HVA ER MOTIVET FOR LEDERTRENING I DOKUMENTENE?	65
6.4 HVA BETYR DETTE FOR KRISTEN LEDERTRENING?	68
7. LITTERATUR	69

1. Innledning

Ledertrening er et viktig og nødvendig fokusområde for kirka. De unge er både nåtidens og framtidens kirke, en investering verdt å satse på. Genuin interesse i ungdommene og deres potensiale må framheves dersom det er ønskelig at de skal fortsette å ha tilknytning til troen og kirka. I en alder preget av usikkerhet, identitetsbygging og trosutvikling kan kirka bidra med å gjøre ungdommene til trygge individer. Å skape trygge individer kan skje gjennom en kirke som verdsetter ungdommene, ser dem og anerkjenner dem.

Ifølge Trosopplæringsplanen av 2010 er medbestemmelse en viktig satsning i Den norske kirke. Ledertrening blir ansett som et av kjernetiltakene for ungdom etter konfirmasjonstiden. Trosopplæringsplanen legger vekt på tillitsverv og medarbeiderskap som medbestemmelse. (Gud gir – vi deler 2010:22) For å integrere ungdom i menighetens arbeid må de bli sett på som en ressurs i kirken. Det finnes mange forskjellige tilbud en menighet kan sikte seg inn mot etter konfirmasjonstiden. Hovedsatsningen ligger i at ungdommene skal få en opplevelse av den kristne tro, og at det å være med i menighetsfellesskapet er relevant for dem. (Gud gir – Vi deler 2010:22)

Trosopplæringsplanen av 2010 framhever at det skal finnes trosopplæringstiltak for barn og unge fra 0 til 18 år. Fokus for ungdomsårene, 13-18 år, sikter mot å etablere en helhetlig og reflektert forståelse av den kristne tro. Det vil være fokus på den kristne tro i praksis gjennom deltakelse på gudstjenesten og kontinuerlige tiltak for ungdom. Temaer som blir tatt opp i denne perioden er trygg selvforståelse, identitet, disippelskap og etterfølgelse, medarbeiderskap og solidaritet. (Gud gir – Vi deler 2010:6-7,21-22)

1.1. Utfordringen

Formålet i trosopplæringsplanen har til hensikt å bidra til en systematisk og sammenhengende trosopplæring som vekker og styrker den kristne tro, og gir kjennskap til den treenige Gud. Samtidig skal den bidra til kristen livstolkning og utfordre til engasjement og deltakelse i kirke og samfunnsliv. (Gud gir – Vi deler 2010:4)

Gjennom lederutvikling i menigheter er det mulig å komme innom mange av formålene fra trosopplæringsplanen, og hos flere menigheter er dette et satsningsområde.

Lederutvikling kan være et bra tilbud for ungdommene etter konfirmasjonstiden. Det gir kirka mulighet til å være del av ungdommenes liv enda en stund, og anledning til å påvirke deres oppfatning av seg selv, andre og Gud. Mye av motivasjonen for å drive med ledertreningskurs har å gjøre med at kirka utrunder unge ledere til å være med i kirkas arbeid. Likevel kan veien til målet utarte seg forskjellig ut ifra hvem som holder kurset, og hvilket kurs de tar utgangspunkt i. Noen menigheter utvikler egne ledertreningsopplegg, mens andre velger å gjennomføre ledertreningskurs utviklet av kristne organisasjoner.

1.2. Personlig interesse

Tenåringer er i en alder der mye defineres. Både identitet, tro, trygghet i seg selv og andre, og tilhørighet er viktige temaer som står sentralt for denne aldersgruppen. Som kirke har vi mulighet til å være med å påvirke dette.

Gjennom gode ledertreningskurs kan ungdommene få oppleve at kirka har lyst til å satse på dem og bruke dem som ressurser. Mitt inntrykk er at mange menigheter arrangerer ledertreningskurs uten å helt være klar over hvor viktig dette arbeidet kan være.

Lederutvikling, eller hva hver enkelt menighet måtte kalle det, er en av grunnsteinene i et voksende trosfellesskap. Det å være avhengige av andre, både unge og eldre, er ikke negativt, men nødvendig. Derfor ser jeg behovet og har stor interesse av å utvikle unge ledere i kirkelig sammenheng, og utruste dem i troen, både som forbilder og som ledere.

1.3. Avhandlingens analyseenhet og formål

Analyseenheten i denne oppgaven er kristen ledertrening som aktivitet presentert i to dokumenter. Dokumentene er Norges KFUK-KFUM sitt minilederskurs "MILK", og Acta – barn og unge i Normisjon sitt medarbeiderskurs "Loved i praksis". Ut ifra dokumentene skal jeg se på hva som kjennetegner kristen ledertrening. Valg av dokumenter grunner i at begge er store kristne barne- og ungdomsorganisasjoner med lederskurs som blir brukt i flere norske menigheter. Dokumentene er veiledningsmateriale for kursledere,

og er ment å gi tips og inspirasjon til hvordan å gjennomføre et godt ledertreningsopplegg.

Grunnet tid og omfang, ble dokumentanalyse valgt som metode i denne oppgaven. Å gjennomføre en empirisk forskning i form av intervju eller observasjon ville vært for tidkrevende og omfattende. Likevel vil dokumentanalyse være et viktig bidrag for å framheve hva organisasjonene ønsker å oppnå gjennom ledertrening. En analyse kan gi tydeligere svar på hva som kjennetegner ledertrening i de utvalgte kristne organisasjonene.

Oppgavens analyse og drøfting begrenser seg til en kvalitativ tekstanalyse. Tekstanalysen vil bli beskrevet i metodekapittelet. Det har ikke vært rom for å analysere alle aktivitetene i kurset. Derfor har jeg valgt å se kurset som en aktivitet i helhet. En analyse av alle aktivitetene i dokumentene ville tatt for stor plass. Dermed vil ledertreningen bli sett fra et aktivitetsteoretisk perspektiv. Teorien, beskrevet i teorikapittelet, vil belyse hvilke kulturelle redskaper som kjennetegner kristen lederutvikling, og drivkraften bak å arbeide med utvikling av unge ledere.

1.4. Problemstilling og avgrensning

Med bakgrunn i tematikk og materialet beskrevet overfor, blir hovedproblemstillingen i denne oppgaven: *Hva kjennetegner ledertrening i kristne organisasjoner?*

For å underbygge hovedproblemstillingen, har jeg valgt å fokusere på noen tilleggsspørsmål som vil være retningsgivende for å finne hva som kjennetegner ledertrening. Disse underspørsmålene er:

- Hvilke redskaper blir presentert i dokumentene?
- Hvordan kobles redskapene til motivet?
- Hva er motivet for ledertrening i dokumentene?

1.5. Definisjon av sentrale begreper

”Kulturelle redskaper” er et sentralt begrep i denne oppgaven. Det vises til kulturelle redskaper i en aktivitetsteoretisk sammenheng. Helt konkret vil kulturelle redskaper

kunne være alle ting, alt språk og alle hendelser som dokumentene tar i bruk for å fremme utvikling hos deltakerne.

”Motiv” vil i denne sammenhengen være knyttet til det som er drivkraften bak å gjennomføre et ledertreningskurs. Ut ifra Leontievs syn på objekt og motiv, vil motivet være den ultimate grunnen til at organisasjonene driver med ledertrening.
(Kaptelinin/Nardi 2006:59)

1.6. Avgrensning av teori

Teoridelen vil fokusere på aktivitetsteori innenfor den sosiokulturelle læringstradisjonen. Grunnlaget for valg av teori ligger i at aktivitetsteorien er sentral innenfor den sosiokulturelle tradisjonen med momenter som enkelt kan operasjonaliseres og gjenkjennes i dokumentene. De aktivitetsteoretiske ”brillene” ble brukt for å lese dokumentene, og hjalp med å holde fokus for oppgaven.

Med utgangspunkt i aktivitetsteorien vil jeg analysere hvilke kulturelle redskaper som finnes og blir brukt i dokumentene. Deretter vil jeg se hvilken innvirkning disse redskapene har på motivet for ledertreningen. Jeg vil nevne aktivitetsteoriens utvikling, fra Vygotskys tilnærming av internalisering, til Leontievs fokus på det sosiale aspektet. Til sist vil jeg nevne Engströms fokus på fellesskapet.

Aktivitetsteorien er opptatt av hvordan høyere psykologiske prosesser oppstår og integreres i individet. I tillegg viser motiv og objekt i handlingstrekanten til hva som er drivkraften bak den aktiviteten som forekommer.

1.7. Valg av metode

Metodekapittelet vil ta for seg kvalitativ innholdsanalyse. Valg av metode grunner i interessen av å finne underliggende tema og drivkrefter i analyseenheter. Likevel er funnene som kommer til syne i analysen er ikke nødvendigvis tydelige i gjennomføringen. Mangel på empirisk grunnlag gjør at jeg som forsker kun kan ta utgangspunkt i organisasjonenes dokumenter. Dermed må jeg stole på at det

organisasjonene skriver også gjelder i praksis. Dette er en av ulempene ved å gjøre dokumentanalyse.

Etter et lite blikk på hvilke typer dokumenter som finnes, vil det være en kort presentasjon av kvalitativ innholdsanalyse. Deretter blir det presentert hvordan bruk av metoden gjorde seg gjeldende i denne oppgaven. Kapittelet avsluttes med mulig kritikk av dokumentanalyse, og hvilke begrensninger som inngår i den.

1.8. Disposisjon

Denne oppgaven vil først gi en redegjørelse av aktivitetsteori ut ifra et sosiokulturelt perspektiv. Redegjørelsen vil se på aktivitetsteoriens opphav og utvikling.

Inn i aktivitetsteorien vil jeg ha et spesielt fokus på kulturelle redskaper og objekt/motiv, inn i aktiviteten. De kulturelle redskapene funnet i dokumentene ble i analysen fordelt på fem kategorier. Dette for å sortere bruken av kulturelle redskaper i ledertreningskurs, og framheve hvilke redskaper som kjennetegner ledertrening i kristne organisasjoner.

I kapittelet om metode har jeg valgt å gjøre en kvalitativ innholdsanalyse. Først en kort redegjørelse av kvalitativ innholdsanalyse, før beskrivelse av operasjonalisering av metoden.

Analysekapittelet innledes ved en kort beskrivelse av organisasjonene Norges kfuk-kfum og Acta – barn og unge i Normisjon, med tilknyttede ledertreningsdokumenter. Dokumentene for analyse vil bli presentert først ved Norges kfuk-kfum og MILK, før Acta – barn og unge i Normisjon og Loved i praksis.

I selve analysen vil jeg først ta for meg MILK, og analysere de kulturelle redskapene fra de fem kategoriene, før jeg gjør det samme med Loved.

Avhandlingen avsluttes ved å drøfte hvordan de kulturelle redskapene funnet i dokumentene er med på å framheve motivet for ledertrening. Drøftingen vil også vise til

forskjeller og likheter i dokumentene, samt utfordringer og hva disse funnene vil si for ledertrening generelt.

1.9. Tidligere forskning

Når det gjelder tidligere forskning på feltet, har jeg valgt å se litt på tematikken knyttet til læring som tilegnelse eller deltakelse, det kirkelige feltet for ungdom, og dokumentanalyse.

Britt Ulstrup Engelsen var i 1998 tidlig ute med å analysere planer i kirkelig sammenheng. Ved å se på de tre vitenskapelige oppfatningene knyttet til didaktiske retninger for utdanning og undervisning (åndsvitenskapelig oppfatning, naturvitenskapelig oppfatning eller kritisk oppfatning) analyserte hun læreplanene og læreplanarbeidet i Den norske Kirke. Dette for å finne ut om de overordnede målene ville at deltakerne skulle bli lært opp i sentrale kristne emner, eller om det skulle ta utgangspunkt i deltakernes interesser og behov. (Engelsen 1998:114-115)

Morten Holmqvist bruker tre metaforene for læring i sin utredelse av læringssyn i den finske og den norske trosopplæringsplanen. (Holmqvist 2012:17-18) Denne dokumentanalysen er med på å framheve forskjeller og likheter i de to nordiske trosopplæringsplanene. Holmqvist beskriver Anna Sfards to metaforer for læring, tilegnelses- og deltakelsesmetaforen. (Sfard 1998), og legger til kunnskaping som den tredje metaforen for læring. (Paavola/Hakkarainen 2005) Den sistnevnte metaforen tar for seg hvordan læring skapes i en treleddet prosess mellom individ, kollektiv og artefakt. (Holmqvist 2012:17-18)

Syn på læring med utgangspunkt i de tre mest kjente læringsteoriene har også blitt gjort av flere dokumenter i kirkelig sammenheng. Kristin Brandsæter ser på hvilke læringssyn som kommer fram i søndagsskoleforbundets "Sprell Levende" (Brandsæter 2009), mens Line Kittelsen ser på hvilke læringssyn som er tilstede i konfirmanthøkerne "Brukerveiledning" og "Konfirmanthøkeren". (Kittelsen 2009)

Forskningen nevnt overfor fokuserer på hvordan deltakerne lærer og utvikler seg innenfor religiøse rammer. Forskningen baserer seg på dokumentanalyse, noe som også tilsier at det ikke er noe empirisk grunnlag for forskningen i denne sammenhengen, med de utfordringene det medfører.

Åsmund Offernes har gjort et viktig bidrag til å synliggjøre hvor viktig videre arbeid etter konfirmasjonstiden er for deltakerne. Gjennom å få være hjelpeledere, og aktive i menighetens ungdomsarbeid, har deltakerne fått et nytt og bedre eierforhold til kirkas innhold og arbeid. (Offernes 2015)

Anette Hope skriver i sin masteravhandling om motivasjon for frivillighet i kfuk-kfum sammenheng. Hun legger fram at mye av motivasjonen er å finne i utfordringene og lederansvaret deltakerne blir gitt, samtidig som de befinner seg i et fellesskap der det er åpenhet rundt å tvile, være annerledes og fortsatt bli akseptert. (Hope 2013)

De to sistnevnte masteravhandlingene er basert på intervju og observasjon, noe som gir dem en empirisk tilnærming til stoffet. Dette medfører at funnene vil gjelde for de enkelte forskningene, men kan ha vanskeligheter for å generaliseres.

2. Teori

2.1. Cultural Historical Activity Theory

CHAT, eller Cultural Historical Activity Theory, er en teori innenfor sosial forskning og den sosiokulturelle læringstradisjonen. Denne teorien har til hensikt å prøve og forstå enkeltindividens og fellesskapets handling og utvikling innenfor et sosialt system. Det sosiale systemet har fokus på et individs eller ei gruppes *aktivitet*. (Kaptelinin/Nardi 2006:31) Aktivitet er ikke bare forstått som en menneskelig aktivitet, men aktiviteten av *subjektet*. Aktiviteten blir da subjektets meningsfulle handling med verden.

Ett av prinsippene for aktivitetsteori er at aktiviteten må være objektsorientert, den må ha et mål eller en drivkraft. Uten et mål, vil det heller ikke være noe aktivitet. (Afdal 2013:194) Det samme gjelder med subjektets forhold til objektet. De eksisterer kun som en følge av hverandre. Dermed vil all subjektiv handling, det vil si aktivitet, alltid være rettet mot et objekt. Aktiviteten blir i denne sammenhengen enhet for analyse, for å forstå subjektet og objektet, og deres interaksjon og utvikling. (Kaptelinin/Nardi 2006:32)

Aktivitetsteorien består av to hovedideer. Den første ideen er at tanken oppstår og utvikles i en relasjon mellom subjektet og objektet. Den andre er at samfunnet og kulturen ikke er eksterne faktorer som påvirker tanken, men fungerer som genererende faktorer som er direkte involvert i tankens utvikling. (Kaptelinin/Nardi 2006:32-33, 65-66)

Et aktivitetssystem består av forskjellige faktorer som må tas hensyn til ved en analyse. Disse faktorene er: subjekt, kulturelle redskaper, regler, fellesskap, arbeidsfordeling og objekt. Analysen må skje i en historisk sammenheng, med hensyn til de kulturelle rammene utviklingen skjer i. Først da kan man få en fullstendig oversikt over aktiviteten og dens utvikling. (Posthold 2010:29)

2.2. Aktivitetsteoriens begynnelse

Lev Vygotsky er en av de mest sentrale skikkelsene innenfor den sosiokulturelle tradisjonen. Han levde på begynnelsen av 1900-tallet, og utmerket seg innenfor flere

fagfelt. Spesiell interesse hadde han av ytre, sosialt og kulturelt språk, og indre tanke. Dette gjorde hans forskning gjeldende innenfor psykologien, og hans forskning har blitt videreført til feltet for utdanning og læringsteori. (Afdal 2013:111-112)

Et av Vygotskys fokusområder var midler eller redskaper som meningsbærere. Han mente at midler i form av tegn og verktøy var med på å forme individet og samfunnet. De kulturelle redskapene vil være med å påvirke både hva mennesket tenker, og måten det tenker på. (Afdal 2013:112-113)

2.2.1. Kulturelle redskaper

Kulturelle redskaper kan komme i form av undervisning, tale, begreper og gjenstander. Alle typer kulturelle redskaper har som hovedprinsipp at de er i stadig forandring gjennom menneskelig handling og praksis. Kulturelle verktøy kan være med på å skape forandring, og dermed læring, i kreative utviklingsrom i individet. Gjennom denne prosessen reforhandler og omskaper aktørene de kulturelle redskapene, og gjør dem til meningsbærere. Meningsskapingen skjer gjennom bruk i praksis, at individet bruker redskapene. Likevel vil meningsskapingen være knyttet til den sosiale konteksten den finner sted i. Det er et uløselig forhold mellom aktør, redskap og sosial kontekst. (Afdal 2013:121-122)

Språket var for Vygotsky det fremste meningsbærende kulturelle verktøyet som kunne brukes. Han mente at læringen skjer i en relasjon mellom ytre og indre prosesser, der språk er et av de redskapene som går fra å være ytre språk til indre tanke.

2.2.2. Handlingstrekanten

Aktivitetsteori befinner seg innenfor den sosiokulturelle teorien, med fokus på at læring skjer som en sum av individuell utvikling i en sosial kontekst. (Afdal 2013:110)

Aktivitetsteorien kommer til syne i forholdet mellom A-X og B-X, der det kulturelle verktøyet blir sett på som X mellom subjekt (A) og objekt (B). Disse tre former en trekant, der man kan se på menneskelig utvikling og kulturell framgang gjennom bruk av medierende redskaper. Ved hjelp av kulturelle verktøy får mennesket tilgang til virkeligheten. (Kaptelinin/Nardi 2006:41-43, Afdal 2013:115) Trekanten utviklet av Vygotsky blir av Postholm omtalt som *handlingstrekanten*, og tilsier at som handlende subjekt tar menneskene i bruk kulturelle hjelpemidler for å nå sine overordnede mål.

(Postholm 2010:30) Kombinasjonen av redskaper og tegn i psykologisk aktivitet er det Vygotsky anser som høyere psykologiske prosesser. Disse prosessene skjer ved at individets utvikling beveger seg opp på et høyere nivå som en spiral. Denne prosessen kalles internalisering. Internaliseringen oppstår ved at det skjer en indre rekonstruksjon av en ytre operasjon. (Dale 2013:147-148)

Språket vil i sammenheng med høyere psykologiske prosesser, utvikles fra å være et *sosialt språk* til å bli *indre tale*. Det er dette Vygotsky anser som den universelle utviklingen av tanken; at hver funksjon i individets kulturelle utvikling viser seg to ganger. Først ved at utvikling av tanken foregår mellom mennesker, interpsykologisk. Deretter at utviklingen fortsetter inni individet, og dermed blir intrapsykologisk. Utviklingen mellom ytre og indre, sosialt og individuelt skjer i en kontinuerlig prosess over lengre tid. (Afdal 2013:115, Dale 2013: 148-149, Kaptelinin/Nardi 2006:48)

2.2.3. Den proksimale utviklingssonen

Den universelle utviklingen av tanken ved hjelp av verktøy kommer også tydelig fram i det Vygotsky omtaler som den proksimale utviklingssonen. I den proksimale utviklingssonen fungerer andre mennesker som kulturelt betingede hjelpere. Mennesker vil kunne være med på å utvide individets intellekt. Den proksimale utviklingssonen finner sted i rommet mellom det eksisterende utviklingsnivået og det potensielle utviklingsnivået. Poenget er at det individet ikke får til alene, vil det klare ved hjelp av såkalte signifikante andre. Ved hjelp av en voksens veiledning, eller en medstudents hjelp, kan deltakeren utvide sitt eksisterende utviklingsnivå til å omfatte mer forståelse og kunnskap. Dermed vil det eksisterende utviklingsnivået og det potensielle utviklingsnivået alltid være i utvikling. (Afdal 2013:120-121, Kaptelinin/Nardi 2006:48-49, Vygotsky 1978:86)

2.2.4. Hverdagsbegreper og vitenskapelige begreper

Innenfor språket presenterer Vygotsky det han kaller for hverdagsbegreper og vitenskapelige begreper. Fra et undervisningsperspektiv vil det si at vitenskapelige begreper er de fagbegrepene som brukes i undervisning, mens de hverdagslige begrepene er de begrepene barna tar med seg inn i klasserommet. De vitenskapelige

begrepene utgjør da kulturelle verktøy som er med på utvikling av individet og utvidelse av forståelseshorizonten. Utviklingen skjer fordi de vitenskapelige begrepene ikke først og fremst representerer kunnskap, men er verktøy som bidrar til intellektuell utvikling. (Afdal 2013:120)

2.3. Fra individuell til kollektiv aktivitetsteori

Aleksey Leontiev var en av Vygotskys samarbeidspartnere, og var med på å videreutvikle aktivitetsteorien. Leontiev var spesielt opptatt av skjelning mellom operasjon, handling og aktivitet. Operasjoner er det mennesker gjør ubevisst og automatisk, mens handlinger er intensjonelle og knyttet til våre mål. Det er enkelthandlinger det her er snakk om. Aktiviteter, derimot, kan forstås som medierende prosesser, eller høyere psykologisk utvikling. Denne medierende prosessen finner sted i hverdagslivet og farges av de sosiale praksiser den foregår i. (Afdal 2013:189)

Aktiviteten som Leontiev er opptatt av, vil alltid ha en drivkraft, et mål eller motiv som gir den mening. Dette motivet kalles i aktivitetsteorien for *objekt*. Det vil si at aktiviteter alltid er rettet mot et objekt. (Kaptelinin/Nardi 2006:58-59)

Handlinger vil alltid være knyttet til enkeltindividets handlinger, noe som tilsier at handlinger er individuelle. Aktiviteter derimot, vil alltid være kollektivt rettet, og kjennetegnes ved en arbeidsfordeling. Summen av de individuelle handlingene utgjør objektet for aktiviteten. Ved å forstå individuell og kollektiv mediering som uløselig knyttet til hverandre, utviklet Leontiev det som kalles førstegenerasjons aktivitetsteori. (Afdal 2013:189-190)

2.3.1. Andregenerasjons aktivitetsteori

En av de mest sentrale bidragene innenfor aktivitetsteorien er Yrjö Engströms "trekanter". Gjennom videreutvikling av Vygotsky og Leontiev har Engström poengtert at læring er indirekte, og medieres gjennom sosiale aktiviteter med en hensikt. Dermed blir medieringen utvidet fra å være individuelle til å bli kollektive prosesser. (Afdal 2013:190-191) Engström utvider til tredjegenerasjons aktivitetsteori ved å se på interaksjonen mellom flere aktivitetssystemer. (Engström 2001:135-137, Afdal 2013:191)

For Engström blir aktiviteten først og fremst gjennomført av et kollektivt fellesskap. Objektet i aktiviteten er både bestemt og arbeides mot av fellesskapet. Dermed blir *subjektet* for Engström regnet som det kollektive fellesskapet. Det vil si at Engströms tilnærming av aktivitetsteorien må forstås som et redskap til analyse av forandring i organisasjoner.

Det Leontiev og Engström har til felles er at de begge anser aktivitet som en relasjon mellom subjektet og deres objekt, og for begge er denne aktiviteten sosial. I tillegg legger begge stor vekt på mediering, kulturelle verktøy og utvikling. (Kaptelinin/Nardi 2006:141-143) Det som skiller Leontiev og Engström derimot, er deres syn på *objektet*. For Leontiev er objektet for aktiviteten, enten det er individuelt eller kollektivt rettet, alltid relatert til motivasjon hos individet. For Engström er objektet for aktiviteten det fellesskapet anser som nødvendig, og som motiverer det kollektive fellesskapet. (Kaptelinin/Nardi 2006:142-143)

2.4. Aktivitet

Aktiviteter må forstås som noe mer enn tidsavgrensede handlinger, men som et system som produserer hendelser og handlinger. Denne produksjonen av handlinger skjer over lengre sosiohistoriske tidsperioder. Leontiev mener at aktivitet er kilden til innsikten av å forstå hva "livet" er. (Kaptelinin/Nardi 2006:52,56) Innenfor systemet av aktiviteter er både det individuelle og det sosiale nivået sammenbundet. Aktivitet kan ikke forstås eller analyseres utenfor den konteksten den skjer i. Derfor er det vesentlig, når en skal analysere menneskelig aktivitet, at man tar høyde for å se aktiviteten ut ifra hvem individene er, og hvilke mål og intensjoner de har. (Dysthe 2001:58-59)

2.5. Objekt

Som nevnt tidligere, vil en aktivitet alltid være rettet mot et objekt, eller et motiv. Begrepet objekt spiller en viktig rolle innenfor aktivitetsteorien, og blir stort sett forbundet med formål og hensikt. Leontiev gir objektet stor posisjon innenfor aktivitetsteorien. Objektet er det som samler delene i aktiviteten og gir den retning og motivasjon. (Afdal 2013:196)

Objektet, eller motivet i en aktivitet vil være i endring, og ha flere stemmer. Dermed er det ikke gitt at alle til enhver tid vet hva objektet i aktiviteten er. Likevel er det alltid en drivkraft bak motivet, fordi det vil være med på å møte et behov hos subjektet.

(Kaptelinin/Nardi 2006:59, 61-62)

2.6. "The sense-maker"

Fra en forskers perspektiv forstås aktivitetsteori som et analytisk verktøy som skal framkalle forståelse av både *hva* mennesket gjør, men også *hvorfor* det handler slik det gjør. Dermed blir objektet framstilt som den ultimate grunnen bak handlinger gjort av individer. Dette gjør også at objektet blir framstilt som "the sense-maker"; det som gir mening til handling. (Kaptelinin/Nardi 2006:137-138)

2.7. Operasjonalisering

Når det kommer til å gjøre teorien overførbar til denne oppgaven, ser jeg nødvendigheten i å sette begrepene i system. Aktivitetsteorien tar utgangspunkt i analyse av en aktivitet. I denne sammenhengen vil analyseenhetene være dokumentene knyttet til ledertrening for ungdom i kristne organisasjoner. Dermed er det Norges kfuk-kfum sitt MILK – minilederkurs, og Acta sitt Loved i praksis som blir sett på som aktiviteten. Begge dokumentene er lederveiledning, tiltenkt kurslederen.

Lederkursdokumentene vil være produsert i en bestemt ramme, innenfor sin organisasjon, og bære preg av dens kultur, tradisjon og historie.

Dermed blir subjektet i denne analysen organisasjonene bak lederkursene, altså Norges kfuk-kfum og Acta.

En aktivitet vil alltid være rettet mot et mål. Enkelte ganger vil målet være åpenlyst, som det til en viss grad er i dokumentene for analyse. Organisasjonene har sine mål til hva som er utfallet etter gjennomført ledertreningskurs. Likevel kan motivet, eller drivkraften bak ledertreningskursene være vanskeligere å få tak på. Dette kan skyldes at organisasjonen ikke har satt ord på hva som er drivkraften, eller at dokumentets flere forfattere har ulik oppfatning av motivet. Dette skal jeg se nærmere på i denne oppgaven

for å finne ut hva som kjennetegner ledertrening i kristne organisasjoner, gjennom å analysere hvilke redskaper som blir brukt.

Derfor vil de kulturelle redskapene være av stor betydning for denne oppgaven. De er verktøy, redskaper, ting eller symbol som blir brukt mer eller mindre bevisst for å skape en utvikling hos deltakerne i retning motivet.

Med tanke på plass og begrensning i denne oppgaven har jeg valgt å se på deler av aktivitetsteorien. Selv om det vil være nødvendig å se aktiviteten i sin helhet, vil jeg fokusere på subjekt, kulturelle redskaper og objekt i denne oppgaven. Å ta med fellesskap, regler og arbeidsfordeling ville vært for omfattende, selv om aktiviteten vil streife innom disse også. Likevel vil det ikke være der fokuset ligger.

3. Metode

3.1. Dokumenter

Dokumenter dekker et vidt spekter av ulike kilder. Det skilles mellom personlige dokumenter og offentlige dokumenter. Personlige dokumenter kan være dagbøker, brev og visuelle kilder. Offentlige dokumenter kan være statlige vedtak eller dokumenter knyttet til organisasjoner. Det er den sistnevnte jeg vil forholde meg til i denne oppgaven, nemlig offentlig dokument fra en organisasjon. (Bryman 2012:543)

Selv om lederheftene til henholdsvis Norges kfuk-kfum og Acta blir sett på som offisielle dokumenter, var ikke disse lederheftene tilgjengelige i det offentlige rom. (Bryman 2012:550) Likevel var de enkle å få tak i ved å henvende seg direkte til organisasjonen eller deres nettbutikk.

Bryman forholder seg til tre typer kvalitativ analyse av dokumenter. Disse er kvalitativ innholdsanalyse, semiotikk og hermeneutikk. Jeg vil i denne oppgaven ta utgangspunkt i kvalitativ innholdsanalyse. (Bryman 2012:559-561)

3.2. Kvalitativ innholdsanalyse

I kvalitativ forskning vil alltid forskningen være preget av forskerens eget perspektiv. Dette skyldes at forskeren tar med seg egne erfaringer og opplevelser inn i analysearbeidet. Likevel er intensjonen også innenfor kvalitativ forskning at forskeren stiller med et mest mulig åpent sinn, og med et objektivt utgangspunkt. (Postholm 2010:86)

Kvalitativ innholdsanalyse har til hensikt å avsløre underliggende tema i materialet for analyse, som Bryman skriver om. (Bryman 2012:557) I dette tilfellet vil det si å avsløre underliggende tema og motiv for ledertreningsdokumentene.

Bryman beskriver en måte å gjøre kvalitativ innholdsanalyse, der første steg går ut på å generere en problemstilling. Deretter er det vesentlig for forskeren å få et innblikk i den konteksten dokumentene har oppstått i, og selvfølgelig gjøre seg kjent med de aktuelle dokumentene for analyse.

Når dokumentene er kjent, utarbeides det et kodingssystem ved å opprette kategorier som skal gjøre det enklere for forskeren å finne bakenforliggende tema i dokumentene. Når disse kategoriene er på plass vil analyseringen av dokumentene starte, og man kan plassere tema, sitater og funn inn i kategoriene. (Bryman 2012:559)

3.3. Operasjonalisering av metode

3.3.1. Sampling

Når det kommer til operasjonalisering av metode i denne masteravhandlingen, har jeg tatt utgangspunkt i kvalitativ innholdsanalyse ut ifra Brymans tilnærming.

Etter å ha generert en foreløpig problemstilling for forskningen og hva jeg ønsket å undersøke nærmere, måtte jeg finne analysemateriale. Prosessen med å finne dokumenter for analyse lå i å undersøke hvilke kristne organisasjoner som hadde ledertrening og utarbeidede dokumenter i forbindelse med dette. Valget falt på Acta – barn og unge i Normisjon, og Norges kfuk-kfum fordi de begge er blant landets største barne- og ungdomsorganisasjoner med lange tradisjoner innen lederutvikling. Uten å ha nøyaktige tall, er det tilfelle at begge kursene blir benyttet av flere menigheter i utvikling av unge ledere. I og med at oppleggene blir mye brukt, var også veilederheftene lett tilgjengelige.

Andre organisasjoner og lederkurs ble vurdert, men grunnet plass og tilgjengelighet valgte jeg å forholde meg til de to nevnte organisasjonene.

Som en del av prosessen ved sampling, valgte jeg å ta utgangspunkt i den delen av *Loved i praksis* som omhandler leder/medarbeidertrening. (Loved 2009:18) Grunnlaget for dette valget ligger i at leder/medarbeidertrening retter seg mest mot problemstillingen for oppgaven. Samtidig er det denne delen som likner mest på MILK-dokumentet i oppbygning og gjennomføring. Derfor blir bønnevandring og gudstjenesteverksted utelukket, fordi disse momentene ikke er nevnt i oversikten over ledertreningsamlingene. (Loved 2009:18)

Dokumentet til Acta, *Loved i praksis*, vil videre i denne oppgaven bli omtalt som *Loved*.

3.3.2. Kategorisering

Med utgangspunkt i aktivitetsteorien, ble kategoriseringen av analyseenhetene valgt ut ifra hvilke kulturelle redskaper organisasjonene tok i bruk gjennom ledertreningskurset. Kulturelle redskaper er en vesentlig del av aktivitetsteorien, og kan være med å påvirke hvordan individet navigerer i virkeligheten. I denne sammenheng er det snakk om hvordan organisasjonen bruker kulturelle redskaper for at deltakerne skal komme til mer forståelse og rette seg mot det som er målet for kurset.

Med dette som utgangspunkt, startet jeg med å lese dokumentene med hensikt om å finne kulturelle redskaper. De redskapene jeg fant ble skrevet ned, tilsynelatende i grupperinger der redskapene lignet hverandre. *Religiøse redskaper* var den første kategorien som ble etablert, mens de resterende kategoriene ble arbeidet ut ifra hva som kom til syne i dokumentene.

Etter å ha skrevet ned alle redskapene som kom til syne i Acta sitt dokument; Loved i praksis, var det enklere å se sammenheng mellom de kulturelle redskapene og hvilke som kunne kategoriseres sammen. Selve kategorinavnene ble til etter hvert, og noen kategorier ble delt opp i flere, men til slutt satt jeg igjen med fem kategorier, inkludert *religiøse redskaper*, som utgjorde kategoriene for analyse. Disse kategoriene var: *religiøse redskaper, gjenstander, vitenskapelige begrep, sosiale handlinger og språk* som kulturelle redskaper.

I og med at kategoriene ble utarbeidet ved gjennomgang av Loved-dokumentet, var alle kategoriene allerede på plass når det var tid for å analysere MILK. Da var det bare å plassere redskapene fra MILK direkte inn i kategoriene.

Grunnet tid og omfang, ble det ikke mulighet for å kjøre en pilotstudie av kategoriene for analyse, noe som ville vært mer nødvendig i et større studie. (Bryman 2012:559) Likevel var ikke kategoriene klare til analyse med det samme, men ble gradvis mer tydelige i prosessen med å finne alle de kulturelle redskapene.

3.3.3. Etablering av materiale

Dokumentene for analyse ble gått gjennom etter tur, først Loved og så MILK.

Kategoriene, og redskapene inn under dem, var klargjort på forhånd, så analysen gikk ut

på å tolke hvorfor akkurat disse redskapene ble brukt i kurset. Analysen ville være med på å belyse hva som var viktig og vesentlig i det enkelte kurset gjennom hvilket fokus de hadde på de forskjellige redskapene. Helt konkret skjedde det ved at listen laget av kategoriene og de underliggende redskapene ble gjennomgått. Ved å stryke ut de kulturelle redskapene fra listen var det enkelt å holde oversikt over hvilke redskaper som var analysert. For å underbygge begrunnelsen i tolkningen, var det nødvendig å gå tilbake til dokumentet for å finne ut hvor ofte redskapet forekom og på hvilken måte det ble brukt.

3.4. Kritikk av kvalitativ forskning

Objektivitet er vesentlig innen forskning, og vil dermed være et av kritikkområdene innenfor kvalitativ forskning. Det blir hevdet at kvalitativ forskning er for subjektiv i og med at forskerens forutbestemmelser vil være med å påvirke utfallet av forskningen. (Bryman 2012:405) Dette vil også kunne forekomme i denne forskningen, at analysen blir sett på som for subjektiv.

3.4.1. Replikasjon

I kvalitativ forskning vil funnene stort sett alltid være farget av forskerens perspektiv. Det vil også være tilfelle i denne oppgaven. En annen forsker kunne gjort den samme forskningen og kommet fram til noe annerledes resultater, basert på hvilket forhold forskeren har til dokumentene og organisasjonene fra før. Dermed blir en fullstendig replikasjon av forskningen krevende. (Bryman 2012:405) Likevel er det et poeng å være så objektiv som mulig i framstillingen av dokumentene for at en annen forsker skal kunne komme til noenlunde de samme resultatene.

3.4.2. Generalisering

Med utgangspunkt i to dokumenter fra to organisasjoner, vil det være vanskelig å påstå at denne oppgaven er gjenstand for generalisering. Det er ikke gitt at funnene fra denne oppgaven skal kunne finnes igjen i alle andre typer lederkurs. Det vil være for snevert å si at mine funn gjelder for alle ledertreningskurs, ut ifra et såpass lite dokumentutvalg. Likevel kan det finnes momenter fra funnene som kan overføres til andre ledertreningskurs. Men dette vil ikke være mulig for meg å finne noen konkret fasit på i dette forskningsprosjektet. (Bryman 2012:406)

3.4.3. Begrensninger ved valg av metode

Ved valg av annen metode ville denne oppgaven sett annerledes ut. En empirisk tilnærming kunne gitt mer nøyaktige svar på hvordan kurset blir gjennomført i praksis, og hva deltakerne sitter igjen med etter gjennomført kurs. Dette vil ikke være mulig å finne svar på i denne oppgaven grunnet plass og metode. Metoden valgt for denne avhandlingen forholder seg kun til hva dokumentene inneholder, noe som vil medføre enkelte begrensninger.

4. Analyse

Analysedelen vil starte med en kort presentasjon av organisasjonene og analyseenhetene knyttet til dem. Det blir først en kort presentasjon av Norges kfuk-kfum og MILK, deretter av Acta – barn og unge i Normisjon og Loved i praksis.

Deretter går analysedelen over i å presentere de fem kategoriene som ligger til grunn for analysen, og begrunnelsene for dem. Dokumentene vil bli analysert etter tur, MILK først, deretter Loved.

4.1. Presentasjon av organisasjonene

4.1.1. KFUK-KFUM har som formål å "utvikle og ta ansvar for hele mennesket med ånd, sjel og kropp. Vi vil hjelpe mennesker å leve og vokse i tro på Jesus Kristus og i mellommenneskelig forståelse, samt utfordre til engasjement og handling i kirke og samfunn, lokalt og globalt." (kfuk-kfum 2015) Dette formålet arbeider de med gjennom å være en av landets største kristne barne- og ungdomsorganisasjoner med over 19.000 medlemmer fordelt på omtrent 500 grupper over hele landet. Gjennom å tilby et spekter av fritidsaktiviteter for barn og unge, både innenfor sport, leir, festivaler og lederkurs, når de et bredt publikum med sine arrangementer. (kfuk-kfum 2016)

Kfuk-kfum har sin kirkelige teologiske forankring i Den Norske Kirke og er forpliktet til Bibelen. (kfuk-kfum 2015) Trekanten i logoen til kfuk-kfum symboliserer ånd, sjel og kropp, det hele mennesket, og de anser det som deres "oppdrag å legge til rette for at unge mennesker får utfolde og utvikle seg som hele, sanne og fullverdige mennesker, og tjene Gud med hele seg." (kfuk-kfum 2015)

Ved å utvikle og utruste unge mennesker, vil kfuk-kfum vise at de tar barn og unge på alvor, som kreative og modige mennesker. Organisasjonen har egne trosopplæringsprosjekter som flere lokale menigheter har benyttet seg av. Den kontinuerlige kursvirksomheten har blant annet som hensikt å sikre menigheten flere frivillige, og kvaliteten på de unge lederne. (kfuk-kfum 2015)

Kfuk-kfum sine verdier bygger på å være *åpen, modig, utviklende, rettferdig og trygg*. Disse verdiene går ut på at alle som vil skal få delta (åpen), at de står opp mot urett, spesielt for barn og unge (modig), at de gir barn og unge muligheten til å utvikle seg og

sine evner (utviklende), at de kjemper for en mer rettferdig verden fordi alle mennesker har lik verdi (rettferdig), og ikke minst at de skaper trygge fellesskap (trygg).

Verdiene i kfuk-kfum skinner også gjennom i slagordet deres som er: "Vær deg selv. Stå opp for andre." (kfuk-kfum 2015)

Kfuk-kfum sine lederprogrammer skal bidra til individets dannelse som enkeltmenneske og verdensborger. Kursene vil også være en arena der individene får utvikle konkrete ferdigheter og tilegne seg kunnskap. (kfuk-kfum 2015)

4.1.2. MILK – minilederkurs

MILK ble utviklet av Anne-Kjersti Bakke Holberg og Marianne Bergsjø Gammelsæter på midten av 90-tallet, og kom i en ny versjon i 2010, med støtte fra "Størst av alt" –

Trosopplæring i Den norske kirke. MILK inngår som en del av kfuk-kfum sin ledertreningspakke, og kan fungere som en del av den helhetlige trosopplæringsplanen i menigheter, og samtidig være grunnstein for et godt ungdomsarbeid.

MILK er ment å være et kurs for fjorårskonfirmanter eller andre unge, ferske ledere.

Kurset strekker seg over ett år, med fem kveldssamlinger og en weekend. (MILK 2010:5)

Gjennom MILK får menigheter mulighet til å beholde og integrere konfirmantene i det øvrige arbeidet. Denne integreringen fører også til muligheten av å bygge opp og opprettholde ungdomsarbeid i en menighet. (MILK 2010:6)

4.1.3. Gjennomføring

MILK består av fem kurskvelder som tar for seg temaene: *Jeg, jeg og Gud, Jeg og de andre, Styrearbeid og organisering, Lederen og organisasjonen, og Lederen sammen med andre.* I tillegg har MILK en weekend der de tar opp temaene *Jeg og menigheten* og *Gudstjenesten.*

Gjennom disse kurskveldene har MILK som målsetting å styrke troens liv hos deltakerne, utvikle en lederidentitet, integrere ungdom i menighetens arbeid og styrke det allerede eksisterende arbeidet i menigheten. (MILK 2010:6)

MILK har ikke som mål å presse noen inn i lederrollen, men utfordre ungdom til å "lukte på det å ta ansvar". (MILK 2010:7) Lederidentiteten er noe som utvikles over tid, og gjennom sine fem prinsipper for nærhet, vil MILK være med å bygge opp om denne

lederidentiteten. Disse fem prinsippene er: *Guds nærhet, Nærhet til person, Nærhet til sted, Nærhet til hverandre og Nærhet til stoffet.* (MILK 2010:7-8)

Metodikken rundt gjennomføring av kurset bygger på tanken av John Dewey: "Learning by doing". (Imsen 2009:81-82, MILK 2010:9) Både gjennom praktiske øvelser, undervisning, individuelle oppgaver og gruppeoppgaver vil det skje læring som en del av prosessen. Stoffet må tilpasses deltakerne, og samtidig gi motivasjon til å strekke seg etter ny kunnskap og nye erfaringer.

4.1.4. Acta – barn og unge i Normisjon er en av Norges største barne- og ungdomsorganisasjoner. Visjonen deres er å skape et "grensesprengende fellesskap der barn og unge møter, følger og ærer Jesus Kristus". Med sine 19.000 medlemmer fordelt på 600 lokale fellesskap har de strukturert organisasjonen på 13 regionale kontorer med mange medarbeidere, der Normisjon er moderorganisasjonen. (Acta 2016)

Handlingsplanen til Acta, som skal gjelde i tidsrommet 2015-2017 har som ønske å utrette et fellesskap som skal *Leve sammen, Gå sammen, Vokse sammen, Bygge sammen og Gi videre.* Denne handlingsplanen forteller om hva Acta står for, og hvordan organisasjonen ønsker å leve og utvikle seg. Medvandrerfokus i organisasjonen sørger for en tett oppfølging av alle ledere i organisasjonen. (Acta 2015)

Visjonen til organisasjonen gir retningen for hele Acta. Små og store fellesskap skal sammen fokusere på Jesus, søke og ære ham. Det grensesprengende perspektivet fører til at Acta stadig arbeider mot å bli bedre, nå flere mennesker og få en innvirkning i deres liv ved å vise til hva Jesus kan bety for enkeltindividers liv, både i inn- og utland. (Acta 2016)

Acta har to grunnleggende verdier som de bygger arbeidet sitt på: *elsket og sendt.* Det å være elsket betyr at mennesker er elsket av Gud og kalt til å bringe denne kjærligheten videre til flere mennesker. Kjærligheten er tilgjengelig gjennom Jesus Kristus og kjennskap til ham. Å være sendt betyr at menneskene kan bruke den kjærligheten Gud gir, bygge sin identitet på den, og tjene andre med den samme kjærligheten.

4.1.5. Loved – i praksis

”Loved – i praksis er et ressurshefte utviklet av Acta – barn og unge i Normisjon, med støtte fra ”Størst av alt” – Trosopplæring i Den norske kirke. Prosjektet var i utvikling fra 2007, og ble for første gang prøvd ut våren 2008. Da besto kurset av to deler: ”Loved – leder” og ”Loved – leir”, som til slutt ble til én del: ”Loved i praksis”. (Loved 2009:8-9)

”Loved” har blitt en bærende tanke i Acta, og denne ressursboka ble utviklet i håp om at flere barn og unge skulle få merke Guds kjærlighet og kjenne at de er elsket av Gud. Acta ønsker at Guds kjærlighet skulle bli synlig i ord og handling i oss og gjennom oss. Loved i praksis er ment å være en ressurs for å formidle det Acta mener er det viktigste i kristen tro, uavhengig av hvem og hvor vi er; at mennesker er elsket av Gud. Og denne kjærligheten får betydning for livet menneskene lever, både i relasjon til andre mennesker og menneskenes relasjon til skaperverket. Derfor er kjærlighet handling og praksis. Loved i praksis er et verktøy til inspirasjon for ungdomsledere til å utføre handling og formidle Guds kjærlighet i praksis. (Loved 2009:8-9)

4.1.6. Målgruppe

Loved i praksis er tilpasset ungdom i alderen 15-18, som en fortsettelse etter konfirmanttiden eller til bruk i ungdomsgruppa. Hovedpoenget med gjennomføring av Loved i praksis er at deltakerne skal kjenne seg elsket av Gud og sett av sine ledere. Lederne skal gjennom opplegget vise Guds kjærlighet i praksis. (Loved 2009:12)

4.1.7. Temasamlinger

Dokumentet som et verktøyet er mulig å tilpasse til både leder/medarbeidertrening, weekend, leir og som enkeltlementer. Det fullstendige opplegget består av fem temasamlinger som har som mål å gi deltakerne både praktisk og teoretisk kunnskap om og kjennskap til Guds kjærlighet. Disse temasamlingene kan ha ulik form, alt etter hvilken sammenheng de blir brukt i. Dokumentet har ikke noe konkret manus til lederen, men inneholder det de kaller ”input”, noen tanker og ideer knyttet til tema som lederen kan bruke ved forberedelse.

De fem temasamlingene bygger på hverandre og blir til sammen en helhet. Den første temasamlingen kaller de *Loved – av Gud*, før den fortsetter med *Loved – alltid*, *Loved – fellesskap*, *Loved – medarbeider*, og avsluttes med *Loved – Gi det videre*.

Temasamlingene består av forskjellige elementer som skal treffe ulike deler av individet og dets måte å lære på. Derfor vil temasamlingene ha innslag av både film, musikk, undervisning og det som kalles utfordringer. Utfordringene er øvelser/handlinger som skal gi deltakerne erfaringer som danner grunnlag for samtale. Hver temasamling trenger ikke alle elementene, men det vil være mulig å tilrettelegge ut ifra den settingen deltakerne og kurslederen befinner seg i. Elementene er ikke ment til å være "kule" måter å lære om Gud på, men at det deltakerne lærer skal kjønes på kroppen og i hjertet som praktisk erfaring og ekte virkelighet. (Loved 2009:23-24)

5. Kulturelle redskaper: de fem kategoriene

Kulturelle redskaper har som hensikt å bidra til endring i individet. Dette skjer ved at individet tar i bruk kulturelle redskaper for å skape mening og forståelse. Ved bruk vil også disse kulturelle redskapene forandre seg, da særlig med tanke på den sosiale konteksten bruken skjer i. (Engström 2001:134, Säljö 2006:224-225) Man skiller mellom symbolske og materielle redskaper. Symbolske redskaper kan være bilder, språk, musikk og fortellinger. Men det er viktig å forstå at de symbolske redskapene også kan være materielle, og omvendt. Derfor kan ikke den ene forsås uten den andre. (Afdal 2013:151) Redskapene vil være med å påvirke individets tanker, både hva de tenker og måten de tenker på. Derfor vil strategiske redskaper kunne være med på å forme hvordan individets tanke utvikler seg. (Afdal 2013:151)

Et kulturelt redskap vil være med på å utvikle praksis, samtidig som aktøren gjennom praksis er med på å forme sine redskaper. (Lövgren 2014:45) Dette skjer fordi redskapene er meningsbærere, både for individet som bruker dem, og den konteksten bruken skjer i. Noen av redskapene som blir brukt i ledertreningsoppleggene er store og bærer med seg mye mening. Andre redskaper vil være små, tilsynelatende unødvendige redskaper som har til hensikt å peke i retning av noe større enn seg selv, en større mening.

For å analysere de redskapene som benyttes i de to ledertreningskursene, var det nødvendig med en tematisk kategorisering. Etter å ha funnet hvilke kulturelle redskaper som ble brukt i kurset, ble de satt inn i system etter tema. Framgangsmåten for kategoriseringen forklares nærmere i kapitlet om metode. Temaene utgjorde de fem kategoriene av kulturelle redskaper jeg analyserer dokumentene ut ifra. Kategoriene er: *religiøse redskaper, gjenstand, vitenskapelige begrep, sosiale handlinger og språk*. Jeg vil begrunne valget nedenfor.

Analysen tar utgangspunkt i spørsmålene: (1) *Hvilke kulturelle redskaper blir presentert i dokumentene?* (2) *Hvordan kobles redskapene til motivet?* (3) *Hva er motivet for ledertrening i dokumentene?*

En sammenlikning gir analysen mulighet til å se forskjeller mellom kursene, samtidig som den ser på det komplekse innenfor hvert av kursene. Kursene er både like og ulike, noe som vil komme til syne i en sammenlikning. (Holmqvist 2015:2-3)

Inn under kategorien **religiøse redskaper**, vil det være flere redskaper med mye betydning og tyngde. De er ment til å skape en tilknytning til religiøs praksis, som i dette tilfellet er den kristne tro. De religiøse redskapene utvikles gjennom ytre bruk, men også gjennom indre forståelse. (Afdal 2013:152)

Gjenstander som kulturelle redskaper har til hensikt å skape mening utover seg selv. De kan virke små og ubetydelige, og fungerer ofte sammen med andre kulturelle redskaper, som et ledd i en utfordring eller oppgave for å skape en større mening.

Kategorien om **vitenskapelige begreper** vil ta for seg de fagbegrepene som blir brukt inn i undervisningen av ledertreningen. Som Vygotsky mener, brukes hverdagslige begreper for å forklare de vitenskapelige begrepene. De vitenskapelige begrepene blir da kulturelle redskaper som er med på å utvikle individets forståelse.

Sosiale handlinger vil si de handlingene deltakerne gjør som et fellesskap. Enten det er som en utfordring eller gruppeoppgave, vil det være noe alle deltakerne må ta del i for at opplegget skal fungere optimalt. Denne kategorien vil se på hvordan kursene bruker fellesskap og fellesskapets handling som kulturelle verktøy.

Språk som redskap er nært knyttet sammen med vitenskapelige begreper, i og med at man gjennom språket presenterer og forklarer begrepene. Språket var, ifølge Vygotsky, det viktigste kulturelle redskapet som kunne brukes. Dette fordi han mente at språket gikk fra å være ytre kommunikasjon til å bli indre tanke. Språket går fra å være noe som skjer mellom mennesker, til å bli noe som skjer kognitivt i individets tanke, og som skaper forandring.

Nødvendigheten i å skille mellom språk og vitenskapelige begrep som kulturelle redskaper ligger i at en såpass stor del av kursene foregår som kommunikasjon, uten at det nødvendigvis innebærer bruk av vitenskapelige begreper. Språket blir i denne

sammenhengen lagt til måten deltakerne og lederne kommuniserer seg imellom, spesielt med tanke på samtale og refleksjon som framgangsmåte for å fremme høyere psykologiske prosesser.

Når jeg nå skal analysere ledertreningskursene, vil mange av de samme kulturelle redskapene bli presentert både i analysen av MILK og i Loved. Dette vil komme til syne i sammenlikningen av de to kursene i den siste delen av analysen.

I tillegg vil det være kulturelle redskaper som kunne blitt presentert i flere enn én kategori. Ved slike tilfeller har jeg tatt et valg med tanke på hvilken kategori redskapene skulle bli plassert i.

5.1. Analyse av redskaper – MILK

I denne delen av analysen skal jeg se på hvilke kulturelle redskaper som blir brukt i MILK, og tolke hva det har å si for deres måte å gjøre ledertrening på. De kulturelle redskapene vil bli presentert ut ifra de fem kategoriene for analyse.

5.1.1. Religiøse redskaper

Ved hver lederkurssamling er det flere religiøse redskaper som blir tatt i bruk. Denne kategorien vil være spesielt sentral med tanke på kveldsavslutning. Kveldsavslutning er en avsluttende samling der deltakerne og kursleder får anledning til å roe ned og reflektere over dagens tema og hendelser. Ved kveldsavslutning benytter MILK seg av både bibeltekster, sang, bønn og lystenning. Kveldssamlingen vil bli nærmere beskrevet nedenfor.

Enkelte av de religiøse redskapene som blir brukt i dokumentet markeres med en rød fisk i venstre marg. Likevel er ikke dette gjennomgående for bruken av alle de religiøse redskapene i kurset. Det står heller ingen forklaring innledningsvis til hva den røde fisken skal symbolisere, noe som kan gjøre det vanskelig for kursholderen å vite om det skal legges større vekt på denne delen eller ei.

Når det kommer til bruk av bibeltekster i kurset, legges hovedvekten av dette til første samling; "Jeg, Jeg & Gud". Da vises det spesielt til tekster som sier noe om Guds tanke om mennesket. Videre i dokumentet ser det ikke ut til at bruk av Bibelen og bibeltekster er blant de viktigste redskapene for religiøs mediering. Dette kommer til syne ved at henvisningene til Bibelen er få, og det gis liten eller ingen tid til samtale og refleksjon rundt bibeltekstene. Unntaket er gjerne i forbindelse med kurshelgen, der det snakkes om kroppen og alle delene som trengs for at den skal fungere. I denne sammenhengen blir det brukt en del tid på å snakke og reflektere rundt hva teksten sier om fellesskapet. (MILK 2010:52) Dette gjøres for at deltakerne kan bli bevisste på sin plass i fellesskapet. Fokuset på fellesskap kan også føre til at deltakerne får innsikt i noen av de mange oppgavene som kreves for at en menighet eller organisasjon skal gå rundt. Bevisstheten kan inspirere deltakerne til å selv bli del av denne menigheten og være med å påvirke dens arbeid. (MILK 2010:52-53)

Det som er verdt å legge merke til, er at den samme sangen ("Vi tror på skaperen Gud"), og den samme kveldssalmen ("O, bli hos meg") blir brukt i kveldsavslutningen ved alle de fem kurssamlingene. Grunnen til dette kan på den ene siden ligge i at MILK framhever at det skal være et lite ressurskrevende kurs, noe som også viser seg gjennom bruk av sanger som må læres og spilles. (MILK 2010:6) På en annen side kan bruken av få sanger føre til at deltakerne utvikler et spesielt forhold til disse sangene, som de tar med seg videre, i og utenfor kurssammenheng.

Kveldsavslutningen under gudstjenestevandringen under MILK-helgen har flere sanger integrert i programforslaget som kurslederen og deltakerne kan velge fra. (MILK 2012:58-59).

Verken innledningsvis eller underveis i dokumentet står det eksplisitt noe om hvorfor sang skal være med som en del av kurset, og som en del av kveldsavslutningene. Likevel har dette blitt en stadig vanligere praksis i norske menigheter, kristne leirer og lederkurs. Sangene, som i dette tilfellet er rolige og enkle, blir som regel brukt som en del av kveldsavslutningen. Dette kan ha en beroligende effekt, der deltakerne får muligheten til å roe ned og reflektere over dagens undervisning. Likevel er ikke sangene i dette kurset eksplisitt knyttet til tema for samlingene, men mer som en generell beskrivelse av den kristne tro.

Under "Planlegging av kvelden" (MILK 2010:11) sier dokumentet eksplisitt at kveldsavslutningen bør være i et annet rom enn resten av kurskvelden:

Det er lurt å ha kveldsavslutning i et annet rom enn resten av kurskveldene. Der det er mulig, kan man bruke koret i kirkerommet eller sitte på gulvet i en ring. Det er viktig at det skapes en god stemning, eventuelt med noen lys, litt blomster eller et bilde som passer til tema. (MILK 2010:11)

Hva den gode stemningen innebærer sier ikke dokumentet noe om, men ut ifra momentene fra kveldsavslutningen indikerer den gode stemningen en rolig og avslappende atmosfære. Det er heller ikke klart hvorfor det må være god stemning, eller hvem som er ansvarlige for denne gode stemningen.

Kveldsavslutningene har nokså samme mønster ved hver samling. Den består av sang, en kort bibeltekst, "til ettertanke" – et hengende spørsmål som ikke blir besvart, men det gis noen minutter til å tenke over-, bønn, Fadervår, Velsignelsen og kveldssalme. Selv om flere av momentene i kveldssamlingen innbyr til deltakelse, spesielt med tanke på sang, "til ettertanke" og at alle skal framsi velsignelsen, står det ikke eksplisitt at ungdommene *må* delta. Det meste av formidlingen og utførelsen blir da overlatt til kurslederen.

Et av de religiøse redskapene MILK fokuserer på er gudstjenesten og gudstjenesteverksted. Spesielt under siste delen av lederkurset; "MILK-helg", arbeider de mye med at deltakerne skal "bli kjent med gudstjenesten, mer trygg på den og forhåpentligvis mer glad i den". (MILK 2010:49) Temaene for MILK-helgen er: *Jeg & menigheten og gudstjenesten*, og har som mål at deltakerne skal:

...lære mer om hva en menighet er og bli mer bevisst på ungdoms- og konfirmantarbeidets plass i dette fellesskapet. (MILK 2010:49)

Deltakerne skal være med i forberedelsene og gjennomføringen av to gudstjenester i løpet av helgen; en annerledes gudstjenestevandring som finner sted lørdag kveld, og en gudstjenestefeiring søndag formiddag.

En annerledes gudstjeneste blir til ved at deltakerne arbeider i grupper som på kreativt vis forklare de ulike leddene i gudstjenesten. Den kreative utfoldelsen kan føre til at

deltakerne blir bedre kjent med hvordan gudstjenesten er bygget opp, og lærer hvordan de selv kan være med på å prege uttrykket i gudstjenesten. At det skal være en annerledes gudstjeneste framhever at det finnes forskjellige måter å tjene Gud på. I tillegg blir det tydeligere at tilbedelsen ikke nødvendigvis må finne sted i et kirkerom søndag formiddag, men kan være en mediterende opplevelse en lørdag kveld på leir. (MILK 2010:58)

Gudstjenesten som finner sted søndag formiddag denne helgen er helt og fullt deltakernes gudstjeneste. Da har de vært med på å finne sanger, lage bønner og dramatisere prekmenteksten, noe som gjør gudstjenesten til deres. (MILK 2010:55-56)

Ved hjelp av gudstjenesten som kulturelt redskap har deltakerne mulighet til å gjøre et dypdykk i hvordan en gudstjeneste bygges opp med de ulike leddene, samtidig som de får være med på å gjøre den gjenkjennbar for seg selv og andre på deres egen alder. Det langsiktige målet vil kanskje være at deltakerne skal være med å prege gudstjenesten i sin hjemmemenighet. Dette kan skje i sammenheng med at deltakerne får innsikt i de ulike leddene i gudstjenesten, og ved at de erfarer hvordan de kan sette sitt eget ungdommelige uttrykk på den.

5.1.2. Gjenstander som redskap

I gjennomføringen av et ledertreningskurs er det mange gjenstander som blir tatt i bruk. Om det er bevisst fra organisasjonenes side at akkurat disse gjenstandene blir valgt til å skape mening og overføre verdi er vanskelig å vite, men at de faktisk overfører verdi er sikkert. Gjenstandene kan virke tilsynelatende tilfeldige, som bruken av penn og papir, illustrasjoner, CD-spiller og tekster av ulike slag. Likevel vil nettopp disse gjenstandene være med på å skape en reaksjon i individets, eller deltakerens tanker.

Generelt i MILK-dokumentet er det få forklaringer eller begrunnelser for hvorfor de velger å gjøre noe. Dette gjelder også ved bruk av gjenstander som redskaper. Det kan skyldes at redskapene de bruker er såpass hverdagslige (penn, papir, tusj osv.) at de ikke trenger forklaring utover sin bruk. Likevel ville oppgaven relatert til gjenstandene ikke vært den samme uten dem, altså uten penn, papir, saks, lim osv. Gjenstandene de bruker er til kun som et ledd i å forklare et større kulturelt redskap. For eksempel så er tusj, lim, saks og avisutklipp med på å synliggjøre og levendegjøre de liturgiske leddene i

gudstjenesten. Eller tusj, penn og plakater er gjenstander brukt for at deltakerne skal lage en framføring om seg selv.

I sammenheng med gudstjenesteforberedelsene under MILK-helgen nevnt overfor, blir flere kulturelle redskaper i form av gjenstander brukt. Både tusjer, plakater, farger, lim, CD-spiller, avisutklipp og sangtekster blir brukt for at deltakerne kan bruke dem til å skape og formidle de ulike leddene i gudstjenesten.

Gruppenes oppgave er "levendegjøre" sine ledd. Helst ikke bare forklare dem, men sette andre ord og bilder på hva de liturgiske leddene rommer og kan utfordre oss til. (MILK 2010:53)

Leddene deltakerne utvikler skal til sammen utgjøre en "vandrende meditasjon". (MILK 2010:53) Postene skal være ubemannet, så her gjelder det for deltakerne å være kreative i måten å framstille sine ledd på. Deltakerne får muligheten til å tenke annerledes om hvordan en gudstjeneste kan se ut, og dermed bli glad i den.

I MILK-dokumentet står det ingen forklaring til hva meditasjon er, men deltakerne får instruks om at det er et sted det skal være stille og at det ikke er lov å snakke sammen. Under vandringen vil det være levende lys og fakler til å lyse opp postene. Stemningen legger til rette for at deltakerne skal være med seg og sine tanker under vandringen for at de skal kunne ta gudstjenesteleddene inn over seg. Det at det ikke er noen spesifikk forklaring på meditasjon og hvorfor deltakerne skal være stille kan føre til spørsmål og frustrasjon blant dem. Deltakerne får ingen forståelse for hva de gjør fordi de ikke har fått noen forklaring på hvorfor vandringen skal være stille.

Deltakerne blir i løpet av MILK-helgen trent opp i å tenke nytt, kreativt og ungdommelig om gudstjenesten. Dette kan tolkes i retning av at den vanlige gudstjenesten ikke treffer ungdom slik den er, og derfor bør forbedres og videreutvikles av unge krefter. Samtidig kan denne grundige måten å arbeide med gudstjenesten på under MILK-helgen være med på at deltakerne får en dypere forståelse av hva den innebærer. At deltakerne ved å sette egne ord på leddene får en dypere forståelse av gudstjenesten, kan føre til at de ønsker å ha et nærere forhold til den.

Deltakerheftet er et viktig kulturelt redskap for deltakerne. Heftet inneholder mål for samlingen, matoppskrifter, dagens dilemma, plass til refleksjon, oppgaver, bibeltekster,

sanger og andre ressurser. (MILK 2010:11) Heftet kan hjelpe deltakerne til å følge med på hva som skjer på samlingene, og hvorfor. Dersom deltakerne leser gjennom dagens tema og dilemma før de ankommer samlingen har de mulighet til å delta mer aktivt i samtalen. Men dette forutsetter også at kurslederen er godt forberedt og legger til rette for aktiv bruk av deltakerheftene, både i forkant, i løpet av, og i etterkant av samlingene.

MILK legger mye mening i bruk av penn og papir som kulturelle redskaper. Både når det er snakk om egenrefleksjon i løpet av eller i etterkant av samlingene, eller som avsluttende evaluering av kurset er penn og papir i bruk. Hovedpoenget er å hjelpe deltakerne til å reflektere over det som skjer, og hva det gjør med dem. Deltakerne tvinges på denne måten til å sette ord på det de opplever ved å være med på kurset. Denne konkrete måten å reflektere på kan gjøre at deltakerne utarbeider et språk rundt det å være leder, en internaliseringsprosess som er med på å utvikle lederidentiteten i dem.

Som en avsluttende evaluering får deltakerne utdelt hver sin konvolutt hvor de skal svare på spørsmålet: "Jesus vasket disiplenes føtter. Hva kan jeg gjøre for å være et forbilde i min gruppe (klubb, Ten Sing, SportY-gruppe etc.)?" (MILK 2010:60)

Konvolutten skal de sende til seg selv, og kan fungere som en påminner på det de har lært om ledelse og disippelskap i løpet av kurset. Deltakerne får mulighet til å sette seg egne mål for hvordan være en god leder, mål som er mulige å oppnå og som de er motiverte til å arbeide mot.

Penn og papir blir også brukt som kulturelt redskap når deltakerne skal gi tilbakemelding til hverandre. Dette skjer ved at alle får utdelt et ark eller papptallerken som de fester på ryggen, for så å skrive noe positivt til hverandre på dem. Da får deltakerne øvd seg på å gi tilbakemeldinger til hverandre, samtidig som det kan være en god måte å avslutte hele kurset på. Denne måten å gi respons til hverandre kan også fungere som en "selvtillitsboost" for deltakerne, der de får større tro på seg selv som person og leder.

5.1.3. Vitenskapelige begreper som redskap

De vitenskapelige begrepene som blir presentert i MILK er med på å peke på hvilket fokus de velger for sitt kurs. Vitenskapelige begreper fungerer som kulturelle redskaper som formidler forståelse og innsikt til deltakeren. Et raskt overblikk tilsier at mange av

de vitenskapelige begrepene MILK fokuserer på er knyttet til organisasjon, organisering, menighet og styre.

Som nevnt overfor, er MILK opptatt av å formidle leddene i gudstjenesten. Dette kommer også til syne i de vitenskapelige begrepene som blir brukt. Begreper som nådehilsen, dåp, Kyrie, gloria, trosbekjennelsen, bønn, nattverd og velsignelse blir brukt i kurset for å formidle leddene i gudstjenesten. Disse begrepene kommer kun til syne ved den avsluttende MILK-helgen hvor deltakerne skal planlegge og gjennomføre to gudstjenester. Deltakerne får mulighet til å forstå begrepene ved å arbeide med dem og presentere dem, noe som også knyttes opp til menighetsliv og organisering av gudstjenesten.

Flere av aktivitetene i MILK-kurset er knyttet opp mot styrearbeid. Deltakerne forberedes på å kunne ta ansvar, og bli del av et styre i en menighet eller organisasjon. Dette kommer tydelig fram i gruppeoppgaven av et fiktivt styremøte. I gruppeoppgaven blir roller som styreleder, nestleder, økonomiansvarlig, sekretær, turansvarlig, medlem og vara fordelt på deltakerne. Dette blir gjort for at deltakerne skal forstå hva de ulike rollene innebærer, og hvilket ansvar de forskjellige har. Et annet poeng er også å påpeke at det trengs mange forskjellige mennesker for at en menighet, et styre eller en organisasjon skal fungere. Alle kan bidra med noe, og alle er avhengige av hverandre, noe som også framhever et fellesskapsfokus.

I tillegg bruker MILK mye tid på at deltakerne skal forstå sammenhengen innenfor kirkas og organisasjonens oppbygning. Dette kommer til syne gjennom bruk av de vitenskapelige begrepene forbund, krets, menighetsråd, ungdomsutvalg, semesterplan, årsmelding, sakliste, medlemskontingent og ledererklæring. Dette gjøres for at MILK-deltakerne skal kunne innlemmes i menighetens og organisasjonens arbeid etter gjennomført kurs. For å forstå hva det er snakk om ved bruk av disse begrepene, er det vesentlig at deltakerne får mulighet til å forklare de vitenskapelige begrepene med sine hverdagslige begreper. I løpet av kurset beveger dokumentet seg fra å konsentrere seg om vitenskapelige begreper knyttet til individet, til å fokusere på individet i forhold til andre. Desto lenger ut i kurset deltakerne kommer, desto mindre fokus er det på deltakeren selv, og mer fokus på helheten av mennesker de skal lede. Fokuset flyttes i

retning av hvordan deltakerne kan arbeide sammen som en gruppe, og hva som kjennetegner en god leder.

Begrepet om grenser er et av de vitenskapelige begrepene som ikke nødvendigvis henger direkte sammen med organisasjon og styre, men heller hvordan være en god leder. MILK har viet en hel samling til å se på hva grenser er, og hvordan man skal unngå å tråkke over egne og andres grenser.

Formidlingsdelen om grenser tar for seg en illustrasjon som kalles "nærhetssirkelen", der deltakerne kan plassere mennesker de møter jevnlig inn i sirkelen. Dette er for å poengtere at noen mennesker slipper man mer inn på seg enn andre, og har dermed mer tillit til. Som leder er det viktig å vite om egne og andres grenser for å kunne forholde seg til dem på en fornuftig måte, og for ikke å bryte ned den tilliten som er bygd opp. (MILK 2010:44)

Inn under begrepet om grenser presenterer MILK det de kaller for "synlige grenser" og "usynlige grenser". De synlige grensene går mye på fysisk kontakt, og hva man som leder kan gjøre eller ikke gjøre mot en deltaker for ikke å overskride grenser. De usynlige grensene er knyttet til det man sier eller unnlater å si. (MILK 2010:46) Deltakerne kan læres opp til å tenke over de valg de tar. Ved å reflektere over sin egen posisjon og påvirkningskraft som leder, kan de bli mer bevisste på hvordan de skal håndtere kommende situasjoner.

Er man usikker på hvordan man skal handle i en situasjon, kan det være lurt å snu situasjonen og tenke:

"Dersom det var jeg som var deltaker, ville det da vært greit for meg at min leder sa eller gjorde dette?"

(MILK 2010:46)

5.1.4. Sosiale handlinger som redskap

Sosiale handlinger er noe gruppa gjør som et fellesskap, og som er avhengig av at alle deltar. Det kan være en aktivitet, utfordring eller gruppeoppgave der alle må delta for at den skal kunne fungere optimalt. I denne sammenhengen er det fellesskapet og dets handlinger som blir regnet som det kulturelle redskapet.

MILK avsluttes med en weekend der alle deltakerne og lederne reiser bort, overnatter, løser oppgaver, har underholdning, quiz og leker. Alle momenter som fungerer som

kulturelle redskaper for å styrke fellesskapet, i tillegg til å tilegne seg ny kunnskap og forståelse. Dette er noe av fokuset for weekenden.

Fordi man reiser bort en hel helg er dette også den beste muligheten i MILK-kurset til å bli bedre kjent, ha det gøy sammen og bygge fellesskapet i MILK-gruppa. (MILK 2010:49)

Mye av undervisningen og opplegget denne helgen vil være viktige og nødvendige for kursdeltakerne. Samtidig vil det som skjer utenom det fastlagte opplegget være med på å gjenspeile hvordan deltakerne fungerer sosialt, og hvordan fellesskapsfølelsen er bygget opp i løpet av kurset.

Et av de sosiale redskapene MILK bruker gjennom hele kurset er kroppen. Den brukes både i fysisk forstand gjennom fysisk kontakt og fysiske aktiviteter, men også i symbolsk forstand som et bilde av kirken. Gjennom fysisk bruk av kroppen får deltakerne kjenne på sine egne og andres grenser med tanke på nærhet og intimitet. En av oppgavene i kurset går ut på at deltakerne deles inn i par. Den ene står med ryggen inntil veggen mens den andre går rolig mot han/henne. Personen med ryggen til veggen sier stopp når den andre personen står nært nok. (MILK 2010:44) Kursdeltakerne kan da få innblikk i hvordan det kan kjennes dersom noen står for nær, er for fysiske eller sier ting som kan oppleves ubehagelig. Erfaringene fra aktiviteten kan deltakerne ta med seg videre i livet og ledersammenhenger. På en annen side kan en oppgave som går på kropp og nærhet fort føre til useriøst tull for en gjeng med femtenåringer. Tanken om at deltakerne skal få kjenne på hverandres grenser kan også føre til testing av grenser.

Kroppen som et bilde av Jesu kirke blir demonstrert ved at alle er del av den samme kroppen. Deltakerne får kjenne at alle er nødvendige i et fellesskap selv om mennesker er forskjellige. Fellesskapet i forskjelligheten kommer til syne under MILK-helgen med utgangspunkt i 1.Korinterbrev 12.12-26.

De skal få oppdage hvilke avhengighetsforhold det er i en menighet, at de selv er en viktig del av den og at de har en funksjon der. (MILK 2010:52)

I reell størrelse blir en tegning av kroppen et bilde på avhengighetsforholdet mellom medlemmene i en menighet eller fellesskap. Gjennom samtale får deltakerne innblikk i

de mange egenskaper representert i de forskjellige kroppsdelene, og at hodet til kroppen tilhører Jesus. Det bibelske grunnlaget for kroppen bestående av mange lemmer, men likevel del av samme kropp kan være betryggende for mange av deltakerne. De kan få forståelse av at de ikke trenger å passe inn i en boks for å kunne bidra med noe, men at alle kan bidra med de egenskapene og ferdighetene de har. For ungdom kan dette være bekreftende for dem som person, som kristne, som ledere og som del av et større fellesskap.

Rollespill er et kulturelt redskap som fungerer som sosial handling i MILK-sammenheng. Rollespill blir brukt ved flere anledninger, der en av anledningene skal være en øvelse i å holde et styremøte, noe som også framhever MILKs fokus på organisasjon og struktur. Samtidig kan rollespillet hjelpe deltakerne å få en større forståelse av hvordan de kan bidra med sine egenskaper inn i et større fellesskap. Tanken er både at deltakerne skal få se hvilke oppgaver som finnes i en organisasjon, gruppe eller menighet, samtidig som de får prøvd seg på oppgaver som kan bli deres ved et senere tidspunkt.

Samlingen "Lederen & Organisasjonen" er tilrettelagt for å holdes ute. Dette kan fungere som et avbrekk fra det vanlige mønsteret av MILK-samlingene. Det blir servert annerledes mat, holdt annerledes undervisning, og annerledes kveldsavslutning. Ungdom lærer på forskjellige måter, og for noen kan kanskje denne formen for undervisning treffe akkurat dem. Derfor kan det være viktig å variere undervisningsformen, og tilpasse undervisningen etter deltakerne.

Måltid er et av de sosiale handlingene som gjentas ved hver samling i MILK. Måltidet blir brukt som oppstart av samlingen, og fungerer som et samlingspunkt før formidlingsdelen igangsettes. Å samles rundt mat er et godt sted for fellesskap og samtale, og vil være utgangspunkt for en verdiformidling.

I MILK-dokumentet står det enkle oppskrifter til matretter som kan serveres til hver samling. Det gis også uttrykk for at deltakerne hver sin gang kan være med på matlagingen. På denne måten får deltakerne mulighet til å hjelpe til og bidra til fellesskapet. Ansvarsfordelingen vil være med på å vise at de oppgavene som ofte blir tatt for gitt, også er nødvendige for at resten av opplegget skal fungere. Deltakerne kan på denne måten få innblikk i hvordan de kan være med å tjene fellesskapet.

Praksisoppgaven som er siste og avsluttende del av MILK, er også en tydelig sosial handling. Deltakerne får praksisoppgaver tilpasset deres forutsetninger og erfaringer, gjerne med noe de har tilknytning til fra før. Det legges vekt på at deltakerne skal få kjenne på at oppgaven er utfordrende, samtidig som det er overkommelig. Dokumentet er uklart med tanke på hvor langt tidsrom denne praksisperioden går over. I eksemplene blir det listet opp både enkelthendelser og kontinuerlig arbeid. Dette kan være for å kunne tilpasse praksisen til deltakerens eget behov.

Kurslederens rolle i praksissammenheng blir å finne gode praksisoppgaver og følge opp den enkelte deltakeren i prosessen. Kurslederen skal observere og gi tilbakemelding på hvordan deltakeren utførte sin del av oppgaven, men hovedvekt på positiv tilbakemelding. (MILK 2010:63) Gjennom å få høre av andre hvordan de utførte oppgaven, og reflektere over egne prestasjoner, kan deltakerne bli kjent med seg selv som leder og hvordan de kan videreutvikle gode egenskaper.

5.1.5. Språk som redskap

Språk som redskap er nært knyttet til begreper, i og med at man gjennom språket får presentert og forklart begrepene. Dette gjelder også når det kommer til språket brukt som et redskap i MILK. Ut ifra Vygotskys syn på språket og tanken, er det et poeng at språket som foregår mellom mennesker utvikler seg til å bli individets indre tanke.

Det er mye fokus på språk som redskap i MILK. Dette forekommer på flere forskjellige måter, både gjennom spørsmål og svar, refleksjon, formidling og samtale. I tillegg har MILK flere aktiviteter og oppgaver som er direkte knyttet til språket og kommunikasjon.

Kurslederen har som oppgave å hjelpe deltakerne til å bli gode lyttere. Deltakerne må lære å la den enkelte snakke ferdig og at det ikke bare er deres ord som er viktige. (MILK 2010:7)

Samtidig som det tilsynelatende er viktig for MILK at det skal være rom for undring og eksistensielle spørsmål, kommer det også fram at kurslederen noen ganger må styre kommunikasjonen og hjelpe deltakerne til å holde seg til saken. Når det gjelder samtaler som har med organisering, styre og menighet å gjøre, er det tilsynelatende lov for kurslederen å korrigere deltakerne og samtalen. Men når det gjelder undringsspørsmål

knyttet til tro og identitet, så er samtalen mer overlatt til seg selv uten noen form for styring fra kurslederens side. Dette kan være fordi det er enklere å styre en samtale som har en agenda enn en som handler mest om selvrefleksjon. Likevel kan det være nyttig at kurslederen tør å spørre noen krevende og reflekterende spørsmål og styre samtalen også når det gjelder eksistensielle spørsmål som ikke har noen fasitsvar. (MILK 2010:7)

Selve språket, noe som også innebærer begreper, må være spesielt tilrettelagt for deltakernes forståelse. Kurslederen må ikke ta for gitt at deltakerne forstår sammenhengen i en organisasjonsstruktur, forkortelser og hva et prosti og kretskontor er. (MILK 2010:7) Derfor er ungdommenes perspektiv et utgangspunkt for språkbruken. Dersom målet for MILK skal oppnås; at kurset skal fungere som et middel til å styrke eksisterende arbeid eller bygge opp et nytt ungdomsarbeid, er det vesentlig at kurslederen kommuniserer på en måte som er forståelig og håndgripelig for deltakerne. (MILK 2010:6)

Noe av det MILK framhever i sitt ledertreningsdokument er å gi positiv respons til deltakerne. Det blir lagt trykk på at deltakerne er i en usikker fase av livet, der de er "sultefôret" på tilbakemelding. (MILK 2010:7) Derfor er konstruktiv tilbakemelding, opplevelsen av å bli sett og oppmuntring viktig. Den positive responsen blir da et språklig redskap som kan motivere og inspirere deltakerne til å utvikle seg som leder og person. Likevel er MILK tydelige på hva de til slutt ønsker med kurset.

Vi må også være varsomme med å presse dem inn i lederrolle. Det kan være lurt i begynnelsen av kurset å snakke om at "vi skal lukte litt på dette som handler om å ta ansvar". Etter hvert kan vi med fordel bruke betegnelsen hjelpeleder. Uansett er det fruktbart da noen av deltakerne vil ha problemer med å finne sin identitet og trygghet i det å være leder. (MILK 2010:7)

I oppstarten av hver samling presenteres det som kalles "dagens dilemma". Dagens dilemma likner mer et reflekterende spørsmål som skal være med å rette fokus på hva dagens samling handler om, enn et dilemma mellom to valgmuligheter. Likevel er dilemmaene som blir presentert relevante problemstillinger med tanke på den enkelte samlingens tema, og kan hjelpe deltakerne til å forstå sammenhengen mellom formidlingen og målet for samlingen. Det er ingen konsekvent tilbakevending til dagens

dilemma i løpet av samlingen, og selv om det kan fungere som en overhengende refleksjon, ser det ikke ut til at dilemma nødvendigvis blir forsøkt løst.

En av oppgavene i MILK går ut på at deltakerne skal prøve ut kommunikasjon på forskjellige nivåer. Ut ifra klare instruksjoner på hvordan "sender" og "mottaker" skal snakke og respondere, skal deltakerne bli klar over hvordan mellommenneskelig kommunikasjon avhenger av hvem man snakker med og hva man snakker om. (MILK 2010:25-26) Det kan være nyttig for deltakerne å forstå i et leder-deltaker perspektiv, eller i en teamsammenheng.

I løpet av den første samlingen får deltakerne i oppgave å lage en plakat som gjenspeiler dem selv. Deretter skal de presentere plakaten for resten av gruppa. I responsen får deltakerne oppfølgingsspørsmål om identitet og selvbylde fra kurslederen og de andre i gruppa. (MILK 2010:16-17) Med tanke på at dette er første samling, og deltakerne ikke nødvendigvis kjenner hverandre veldig godt, kan det være krevende for dem å være åpne og ærlige om såpass personlig informasjon. Selv om denne presentasjonen kan være ment som et språklig redskap for at deltakerne skal få sagt noe om seg selv, kan det føles som en påtvunget åpenhet for deltakerne.

Generelt gjennom hele kurset, dukker det opp spørsmål til refleksjon og ettertanke. I tillegg til egne refleksjonsdeler, har MILK også valgt å ha spørsmål knyttet til formidlingsdelen. Dermed ser selvrefleksjon, og refleksjon i grupper ut til å være viktige verdiformidlere gjennom hele MILK-opplegget. Likevel kan denne reflekterende delen, som ser ut til å være en av de viktigste faktorene i kurset, virke litt lite strukturert. I tillegg er det enkelte steder i kurset såpass mange spørsmål at det vil være veldig tidkrevende dersom deltakerne og lederen skal kunne gjennomgå dem på en grundig måte. Selv om dokumentet påpeker at visse seksjoner bør gjøres grundig, er det fortsatt andre momenter i løpet av en samling som også er tidkrevende. Om det da er mulig å korte ned på andre momenter, og heller fokusere på refleksjon sier ikke dokumentet noe om.

5.2. Analyse av redskaper – Loved

Denne delen av analysen vil ta for seg hvilke kulturelle redskaper som blir brukt i Loved. Ut ifra de fem kategoriene av redskaper, vil analysen framheve hva som er viktig for Loved i praksis som ledertreningskurs.

5.2.1. Religiøse redskaper

Innledningsvis i Loved-dokumentet, under overskriften "Kokebok", skriver Loved at alle mennesker trenger mat for å vokse og utvikle seg, og at kristne trenger *åndelig mat* for å vokse. (Loved 2009:11) I denne åndelige maten inngår bønn, bibellesning, forkynnelse, fellesskap, nådegaver som settes i funksjon og tjeneste for andre. Alle deler som trengs for at en kristen skal kunne utvikle seg. (Loved 2009:11) Disse momentene kan også regnes som religiøse redskaper som blir tatt i bruk for å utvikle en religiøs praksis hos deltakerne, noe som framheves i Loved.

Et av de religiøse redskapene som blir mye brukt i Loved er Bibelen. I dokumentet er de tydelige på viktigheten av kjennskap til Bibelen.

Ved å bli kjent med Bibelen blir ungdom kjent med en av de viktigste kildene til å leve som kristen, og et av de beste stedene man kan finne "åndelig mat". Ungdom som blir glade i Bibelen og som vet hva som står der, har fått en av de beste gavene man kan få. (Loved 2009:13)

Deltakerne på kurset lærer å bli kjent med Bibelen og det som står der gjennom aktiv bruk ved alle samlingene. Ved å stadig referere til Bibelen og det som står der, får deltakerne muligheten til å finne ut hvilken "skattekasse" Bibelen er. De får anledning til å gruble og samtale om sannheter rundt det å være menneske og det å leve i verden ut ifra et bibelsk perspektiv. I tillegg er Bibelen kilden til å finne ut hvem Gud er og hva han ønsker for mennesker. Dette kommer til syne i alle temasamlingene og er en av hovedhensiktene til Loved-kurset.

Bibelen brukes mye i undervisningsdelen av temasamlingene, i tillegg til at den også blir brukt til konkrete utfordringer knyttet til undervisningen. Spesielt i utfordringene "Hvem er Gud?" og "Hvem er Jesus?" er Bibelen et viktig redskap. (Loved 2009:52,55) Foruten at deltakerne skal få en tydeligere forståelse av hvem Gud og Jesus er, ser det ut

til at Loved ønsker at deltakerne skal lære og bli trygge på å slå opp i Bibelen, for å kunne bruke den i sin egen hverdag.

De aller fleste utfordringene i Loved-kurset har bibelhenvisninger knyttet til tema for samlingen. Dette viser fokuset Loved har på å integrere deltakerne i den viktigste kilden til et kristent liv, nemlig Bibelen. Innledningsvis blir Bibelen omtalt som "Gullgruven". (Loved 2009:13) Denne gullgruven blir ifølge Loved-dokumentet integrert i deltakerne gjennom ungdomslederen.

En ungdomsleder som leser Bibelen selv og har et nært forhold til den, kan bety mer enn den aller beste leseplan! (Loved 2009:13)

Dermed blir mye av ansvaret for deltakernes forhold til Bibelen overført til ungdomslederen. At en ungdomsleder har et bevisst forhold til Bibelen kan være motiverende og inspirerende for ungdom.

Et av de religiøse redskapene som går igjen ved tre av de fem samlingene er det Loved kaller for peptalk. Peptalk er mest kjent innenfor idrettens verden, ofte som oppmuntring og instruering til et lag eller en spiller. I nyere tid har det blitt mer vanlig å ta med peptalken inn i andre deler av hverdagen. Et eksempel kan være en peptalk til oppmuntring om tjeneste for frivillig medarbeidere i forkant av en gudstjeneste.

Peptalk blir i Loved-sammenheng arrangert som *Dypdykk i Bibelen*, *Jesusmeditasjon* og *Stille stund*. Peptalkene er ment å gi "oppmuntring og pep, men også korreksjon og ikke minst retning for veien videre." (Loved 2009:95) Veien videre som det her er snakk om retter seg mot at deltakerne skal finne sin personlige relasjon med Gud, og arbeide videre for å utvikle den.

Gjennom peptalk får deltakerne prøvd ulike måter å tilbringe tid sammen med Gud, for å finne ut hva som fungerer best for dem. Noe som gjenspeiles i målet for peptalken:

Deltakerne skal få konkrete verktøy som kan være til hjelp når de leser Bibelen. (Loved 2009:95)

Dypdykk i Bibelen går ut på at deltakerne skal lese en Bibeltekst og la den snakke til både hjertet og hjernen. Ved hjelp av stillhet og tid får deltakerne kjenne på kroppen hva

Bibelens innhold betyr og kan ha å si for dem. Loved kommer med et eksempel for hvordan man kan tenke om teksten, noe som har til hensikt å inspirere deltakerne til videre dypdykk i Bibelen. (Loved 2009:96-97) Deltakerne oppmuntres til ikke bare å lese teksten, men å prøve og finne essensen i den. Ved hjelp av å lese fotnotene i Bibelen, bruke Bibelen på internett, og lese andre bibeltekster med samme tema, utfordres deltakeren til å bli kjent med Bibelen og gjøre den til sin egen.

Jesusmeditasjon handler om å leve seg inn i en situasjon fra en bibeltekst. Ved å forestille seg at man er sammen med Jesus og de menneskene han hadde rundt seg, kan deltakerne bli mer kjent med Jesus som person. I tillegg kan deltakerne få opplevelsen av at den samme Jesus som de møtte i teksten er sammen med dem i meditasjonen. Resultatet kan bli at deltakerne innser at det er mulig å ha et nært forhold til Jesus i sin hverdag. (Loved 2009:98-99)

Meditasjon, som tidligere ville vært en omstridt praksis, har blitt anerkjent som en tilnæringsmåte for å komme nærmere inn på Jesus, hans liv og virke. Dette er også noe dokumentet påpeker:

Meditasjon kan kanskje høres skummelt og rart ut. Men en Jesusmeditasjon er egentlig bare en måte å være sammen med Jesus på.(...)Det er ikke så lett å se og høre hva Jesus vil si når det er støy rundt oss hele tiden. Derfor er meditasjon en måte å finne ro og stillhet, og kunne få et møte med Jesus. (Loved 2009:98)

Stille stund er ment å være et sted der deltakeren kan møte Gud og være sammen med ham. Dokumentet påpeker at stille stund fungerer best dersom det skjer som et gjentakende moment over tid. Et valgfritt møtested hvor deltakeren kan snakke med Gud, og Gud kan snakke tilbake. For å fokusere blir det foreslått å lese litt i Bibelen eller høre på lovsang, uten at det er noen spesiell oppskrift på hvordan den stille stund skal være. Hovedpoenget er at det skal være et møte der deltakerne har mulighet til å være helt ærlige om livet og hverdagen, og oppleve at de blir hørt av Gud. (Loved 2009:100-101)

Snakk med Gud.

Vær ærlig – og vær deg selv!

Lytt til Gud , vær litt stille. (Loved 2009:101)

Felles for peptalkene er at de retter seg inn mot at deltakerne skal sette av tid til å være stille, og roe helt ned. Dette kan være noe ungdom trenger, i og med at flere til vanlig er omgitt av travle timeplaner og hverdager. Da kan de få anledning til å legge bort krav og prestasjoner, og med god samvittighet rette fokuset mot Jesus, og sette av tid til å bli bedre kjent med Gud og seg selv.

Loved nevner mange forskjellige måter å gjøre kveldsavslutning på. Dette for at kurslederen skal tenke gjennom hva som formidles i dagens siste samling. Lederen har mulighet til å være med å avgjøre følelser og stemning ved en kveldsavslutning. Stemningen avgjøres av hvilken musikk som blir spilt, hvordan deltakerne tas imot på kveldsavslutningen, lyssetting eller lystenning og stemmebruk. Derfor blir det lagt vekt på viktigheten rundt å ha tydelige rammer for kveldssamlingen, og at deltakerne blir ivaretatt på en god måte deretter. Inviteres det til å dele fra eget liv og trosliv, må lederen være forberedt på hvilke såre samtaler som kan oppstå i etterkant, og dermed ha klart en gruppe ledere som kan være med i disse samtalene. (Loved 2009:104)

Gjennom form og innhold går det an å lage kveldsavslutning som gir ungdom en erfaring av at de er elsket av Gud. Det kan prege hele kveldsavslutningen fra start til slutt, eller man kan bruke små elementer som er med på å fargelegge kveldsavslutningen. (Loved 2009:103)

Det som er gjennomgående for kveldsavslutningene er at den ikke finnes i en bestemt form eller struktur, men at den må tilpasses deltakerne og den settingen det skjer i. Uten å komme med direkte forslag til gjennomføring "tvinges" kurslederen til å tenke gjennom hva som er målet for kveldssamlingen. Dette gjøres ved at dokumentet stiller spørsmål til forberedelsene av kveldsavslutningen. For eksempel "Hvor skal kveldsavslutningen være?", "Hva slags musikk skal spilles når deltakerne kommer inn i rommet?", "Skal kveldsavslutningen være et sted man lytter, eller skal det være et sted for deltakelse?" eller "Hvordan blir deltakerne tatt imot når de kommer til kveldssamling?". (Loved 2009:103-104) Disse spørsmålene vil være med på å gjøre kurslederen oppmerksom på hvor ulike kveldsavslutningene kan være, og hvilke momenter som spiller inn i utførelsen av kveldsavslutning, alt etter hva man ønsker å formidle.

Når det kommer til religiøse sanger, har Loved valgt å ikke komme med noen spesifikke forslag til sanger. Dette begrunnes, på samme måte som kveldsavslutning, at sangvalget vil kunne variere ut ifra hva man ønsker å oppnå ved bruk av sang. Samtidig er det hensiktsmessig at det velges en sang som er kjent for deltakerne fra ungdomsmiljøet, noe som også vil variere fra sted til sted. (Loved 2009:103)

5.2.2. Gjenstander som redskap

Gjenstander, eller ting, kan fungere som kulturelle redskaper gjennom å formidle en verdi eller gi mening til noe utover seg selv. I Loved-kurset kan noen av gjenstandene som blir brukt som kulturelle redskaper virke litt tilfeldige. De tar blant annet i bruk aluminiumsfolie, hammer, toalettpapir, sugerør, perler, legoklosser, såpe og mobiltelefon som redskaper i den delen av samlingen som de kaller for "utfordring".

Vi har valgt å bruke ordet "utfordring" for å tydeliggjøre at disse øvelsene er laget for å utfordre hver enkelt deltaker til praktisk handling og egen refleksjon. (Loved 2009:47)

Felles for utfordringene er at alle er knyttet opp mot temasamlingene, og fungerer som samtalestartere. Noen av utfordringene har en avsluttende "wrap-up" som har til hensikt å trekke linjer fra utfordringen til deltakernes liv. (Loved 2009:47) På denne måten blir deltakerne mer bevisste valget av utfordringer, hvordan de henger sammen med temasamlingene, og hvordan utfordringene kan påvirke hverdagen deres.

For det er nettopp samtale og refleksjon som er målet for alle utfordringene, og gjenstandene blir brukt som middel for å komme dit. Samtidig som gjenstandene skal fremme samtale, har de også et gjennomgående poeng. Dette poenget er at de på ulike måter og ved ulike hjelpemidler skal forklare og få deltakerne til å forstå at de er elsket av Gud. Bruk av mobiltelefon har som poeng at Gud ringer med ulik ringetone til hver enkelt deltaker, og at de selv kan velge om de vil motta samtalen. (Loved 2009:48) Aluminiumsfolien skal symbolisere at Gud skapte mennesket i sitt bilde, med egenskaper og uendelig verdi. Men så kom hammeren (synden) inn og ødela det Gud hadde skapt. Ved å tydeliggjøre Guds forhold til mennesket gjennom fysiske gjenstander, kan deltakerne få en dypere forståelse av at de er villet og ønsket av Gud, og at Gud ga alt for å gjenopprette det som var ødelagt. (Loved 2009:53)

Perlen skal symbolisere evangeliet, det gode budskapet. Perlen føres videre av mennesker. Poenget i utfordringen er at evangeliet er avhengig av mennesker for å føres videre. Å føre perlen gjennom et sugerør fra start til mål, som er selve utfordringen, kan være vanskelig, men ikke umulig. (Loved 2009:68) Ved å stå sammen kan deltakerne oppleve at fellesskapet av troende kan være inspirerende, hjelpsomt og ta dem lenger enn det de kunne klart på egenhånd.

Bruk av såpe som et kulturelt redskap linkes til Bibelen, når Jesus vasker disiplenes føtter. I denne utfordringen skal ikke deltakerne gjøre noe, men kurslederen skal være en tjener for deltakerne ved å vaske deres hender. Inn under såpe som redskap, brukes også vann, vaskefat og håndkle som momenter i helheten, for å poengtere at lederskap handler om å være forbilder i praksis. (Loved 2009:66) Gjennom "wrap-up" i etterkant av handlingen får deltakerne anledning til å reflektere hvorfor det er viktig å vaske hverandres hender og føtter, og hvordan de i overført betydning kan gjøre det samme med dem de skal være leder for.

Toalettpapir er også en gjenstand som blir brukt som redskap i Loved-kurset. Papiret blir brukt i sammenheng med at deltakerne må si noe om seg selv, alt etter hvor mange ark med papir man har tatt. Denne utfordringen begrunnes på flere måter. At alle får anledning til å si noe om seg selv, men også at deltakerne dermed velger hva de vil fortelle og vise til de andre i gruppa. Det kan være skremmende å vise for mye av seg selv til andre, og til Gud. Da er det avgjørende med trygge fellesskap der det er rom for å være ærlig og ekte. (Loved 2009:54) Utfordringen med toalettpapiret kan ses på som en lek. Nokså ufarlig, men fortsatt med et budskap. Legoklosser derimot, er leker som i denne kurssammenhengen er ment til å framheve at et fellesskap består av levende steiner som trenger hverandre for å bygge hverandre sterkere. (Loved 2009:69) Poenget i denne utfordringen er ikke å lage et stødig byggverk, men at deltakerne skal bytte sin legokloss med en annens, for å kunne huske spesielt godt på denne personen og be for den. Deltakerne får prøvd ut hvordan det er å be for andre, og har noen som ber for seg. Det kan være betryggende å vite at deltakerne ikke står alene, selv om de ikke møtes så ofte.

Penn, papir og illustrasjoner er også noen av gjenstandene som blir brukt som kulturelle redskaper i Loved-kurset. Både når deltakerne skal lage relasjonkart (Loved 2009:50-

51), finne ut hvem Gud og Jesus er (Loved 2009:52,55), få alfabetisk kunnskap (Loved 2009:56-57), spille menneskebingo, og når deltakerne skal finne ut hva som er likt og ulikt (Loved 2009:61) brukes penn, papir og illustrasjoner. Disse gjenstandene blir da brukt som et ledd i å formidle kunnskap ut over seg selv. Ved bruk av penn og papir kan det skje en refleksjon hos deltakerne som gjør at de blir bedre kjent med seg selv og de andre deltakerne, og sitt forhold til Gud.

Film og musikk er populærkultur mye brukt av ungdom. Derfor har Loved valgt å legge opp til samtale ved bruk av film og musikk. Musikken og filmene som blir tatt fram i dokumentet har ikke et direkte kristent budskap, men kan likevel ha mange poeng som speiler kristne verdier. Hensikten ved bruk av populærkultur er at deltakerne får anledning til å snakke om og reflektere rundt viktige tema ut ifra et relevant uttrykk. (Loved 2009:74)

Det kan være en ny opplevelse å koble Gud og kristen tro med helt vanlige problemstillinger i hverdagen og kulturelle uttrykk de kanskje vanligvis ikke forbinder med kirke og kristenliv. Når film og samtale fungerer kan det være svært virkningsfullt. (Loved 2009:73)

Bruk av film og musikk som kulturelle redskaper kan føre til at deltakerne benytter seg av samme metode for tolkning av populærkultur ved andre anledninger. Deltakerne kan lære seg å se etter underliggende budskap i andre filmer og sanger, og dermed få mer ut av dem enn om de skulle sett filmen eller hørt sangen som ren underholdning.

Eksemplene for film og musikk som blir listet opp i Loved-dokumentet er, som de påpeker selv, ikke avhengig av popularitet for å kunne brukes. (Loved 2009:81) Likevel legger de til at det er framgangsmåten for bruk av film og musikk de er ute etter å formidle i dokumentet. Det blir stadig produsert nye filmer og sanger som egner seg til å samtale rundt. Dette gjør at kurslederen og eventuelle gruppeledere med fordel kan benytte seg av det som er populært i samtiden og bruke det som ressurser inn i temasamlingene. Dokumentet viser også til flere nettsider for å finne ressurser til samtale. Disse internettsidene blir da også redskaper tatt i bruk av Loved for å finne fram til ideer og innspill til samtale rundt film og musikk. (Loved 2009:73, 81)

Hovedpoenget ved både bruk av populærkultur, og de andre gjenstandene, er at det skal lede til gode og reflekterende samtaler.

5.2.3. Vitenskapelige begreper som redskap

Vitenskapelige begrep, slik Vygotsky ser dem, vil i denne sammenhengen være knyttet opp til begrep som trenger en eller annen forklaring for at deltakerne skal forstå dem. Mange av begrepene fra Loved er kjente kristne begreper, men som ikke nødvendigvis er fullstendig forståelige for deltakerne. Disse begrepene vil også være med på å bekrefte hva Loved legger hovedvekt på i sitt ledertreningskurs.

Det er i input til lederen i forkant av hver temasamling at de fleste vitenskapelige begrepene blir presentert. Input til kurslederen er en kort tekst knyttet til tema for samlingen som skal gi ideer og føringer for hvordan å legge opp undervisningen. (Loved 2009:23) Likevel legges det opp til at kurslederen ikke kun kan forholde seg til inputen som manus, men også må forberede seg på egenhånd.

Hver temasamling har en overskrift, et budskap som dokumentet prøver å formidle. Flere vitenskapelige begrep blir presentert ved hver samling. Samlingene er ment å bygge på hverandre for å forme en helhet, noe som også gjør at enkelte vitenskapelige begrep går igjen ved flere samlinger. Den første samlingen har overskriften "Loved – av Gud", og i den sammenheng er det spesielt fokus på skapelse og identitet som vitenskapelige begreper. Hovedbudskapet i denne samlingen er at deltakerne skal få en forståelse av seg selv som skapt av Gud, og at det er mulig å bygge opp sin identitet rundt det. (Loved 2009:27-28)

Foran Gud trenger vi ikke å late som. Tvert i mot. Når vi slutter å "fake" kan han nå oss med en kjærlighet som bærer gjennom alt i livet. Og videre gjennom døden. (Loved 2009:27)

Ungdomstiden kan være preget av eksistensielle spørsmål og identitetsskapende valg. Det kan være avgjørende for deltakerne å ha en trygg arena hvor de kan snakke om hva som pågår i deres hverdag, spesielt med tanke på identitet og selvbylde. Å bygge identiteten sin rundt det faktum at man er skapt av en allmektig Gud, kan gi deltakerne selvtillit og trygghet i møte med andre mennesker og i møte med krevende situasjoner. Samtidig legger inputen fra første samling også vekt på at alt er skapt av Gud, både mennesker og den verden vi lever i. Derfor har samlingen også til hensikt å gjøre

deltakerne oppmerksomme på skaperverket, og hvordan mennesker skal og bør behandle det. (Loved 2009:28)

Den andre temasamlingen handler om at deltakerne er "Loved – alltid", og legger vekt på de vitenskapelige begrepene synd, tilgivelse, nåde og velsignelse. Ut ifra Loved-dokumentet blir hvert av disse begrepene presentert og forklart med et ungdommelig og forståelig språk. Selv om dokumentet legger opp til at kurslederen skal gå grundigere gjennom hva han/hun ønsker å si, er dette gode utgangspunkt for undervisning. (Loved 2009:31-32) I undervisningen får deltakerne oversikt over sentrale kristne begrep, og hva det har å si for dem som mennesker, og for deres relasjon til Gud.

Når synden kommer inn i relasjonen mellom Gud og mennesket, snur mennesket seg bort fra Gud. Mennesket skammer seg og tør ikke se Gud i øynene lenger. Det som var et nært og tett vennskap smuldrer. (Loved 2009:31)

For mange unge kan synd, nåde, tilgivelse og velsignelse være uvante begrep som kan være vanskelig å forstå. Forklaring og integrering av begrepene vil kreve mer enn én temasamling. Likevel gir denne samlingen en god startpakke til å forstå at det er tilgivelse for synd, og at gjennom nåden kan menneskene leve i relasjon til Gud. Velsignelsen kan fungere som en konstant påminner om at Gud vil at deltakerne skal leve med ansiktet rettet mot ham, uansett bakgrunn, gjerning eller selvfølelse.

Tredje temasamling tar for seg det kristne fellesskapet, og tre ulike tilnærminger til det. Fellesskapet blir framstilt som en familie, et tre og en kropp. Budskapet er at mennesker er skapt til å leve sammen, som et fellesskap. Og et fellesskap består av mange forskjellige mennesker med ulike egenskaper og talent. De tre framstillingene viser til Gud som felles Far, næring til treet, og hodet til kroppen. Gjennom denne tilnærmingen til fellesskap kan deltakerne forstå at alle trengs, og at alle har noe de kan bidra med. (Loved 2009:35)

I tillegg til de tre tilnærmingene til fellesskap, ser også denne samlingen på begrepene kirke og treenigheten. Kirken blir i denne sammenhengen sett på som et levende fellesskap som ikke bare skjer på søndag formiddag, men til enhver tid. Ved å få innsikt i at kirke er noe som skjer i hverdagen, kan deltakerne få grunn til å tenke mer over

hvordan de lever sine liv som kristne. At det å være kristen ikke er noe som bare skjer søndag formiddag på gudstjeneste, eller fredag kveld på klubb, men at det å være kristen involverer hele livet. Gjennom inputen kan kurslederen legge opp til samtale rundt hvordan å gjøre kirke i hverdagen, og utfordre deltakerne på dette. (Loved 2009:36)

Vi trenger noen å lene oss på, noen å gå sammen med, noen å gråte og le sammen med, noen å lese Bibelen sammen med og noen å be sammen med. (Loved 2009:36)

I tillegg til kirken som et levende fellesskap, knyttes treenigheten tett til fellesskapet. Treenigheten blir relativt enkelt forklart i dokumentet, men med hentydning til at det kristne fellesskapet, og treenigheten ikke er ferdigsnakket på én temasamling. (Loved 2009:36)

Ikke før i den fjerde temasamlingen blir medarbeiderskap tatt opp. Da har Loved-kurset viet en hel temasamling til nettopp de vitenskapelige begrepene ledelse og medarbeiderskap. I denne temasamlingen legger Loved mye vekt på begrepsforklaring. Dette gjøres ved å understreke at alle kan være medarbeidere, men at ikke alle nødvendigvis er ledere.

Vi vil ikke viske ut lederskap og ansvar – tvert imot. Det at vi er medarbeidere betyr bare at lederskap blir mindre ensomt, og mer teambasert. Når medarbeiderne fungerer som en kropp, bærer vi sammen og hjelper hverandre. (Loved 2009:29)

Denne begrepsforklaringen kan være med på å ufarliggjøre det å være leder, samtidig som de framhever at alle kan være forbilder og bidra til det beste for fellesskapet. Temasamlingen legger vekt på at deltakerne er Guds medarbeidere; en livsviktig oppgave.

Jesus fungerer som et forbilde i ord og handling. Gjennom å stadig vise til Bibelen og hvordan Jesus ledet disiplene sine, har deltakerne et perfekt forbilde for både lederskap og medarbeiderskap. (Loved 2009:39-40) Måten Jesus så menneskene rundt seg, og møtte deres behov kan hjelpe deltakerne til å være mer imøtekommende overfor mennesker rundt seg, og for de menneskene de skal være leder for. Selv om Loved

legger vekt på medarbeiderskap og flat struktur, legger de heller ikke skjul på at gode ledere er noe som alltid trengs for å få sunne kristne fellesskap. (Loved 2009:39-40)

Den siste temasamlingen handler om å "gi det videre" og fokuserer på de vitenskapelige begrepene misjon og misjonær, apologetikk, troshistorie og vitnesbyrd. Først og fremst tar temasamlingen opp misjon, og assosiasjoner deltakerne har til dette begrepet. Kurset poengterer at misjon ikke er noe man må reise ut for å gjøre, men at deltakerne kan være misjonærer i sin hverdag gjennom å snakke sant om livet og dele sin troshistorie. Sentralt for denne samlingen er deltakernes evne til å snakke om sitt eget forhold til Gud. Deltakerne får mulighet til å dele sin egen troshistorie i et trygt rom, for enklere å kunne dele ved en annen anledning. I denne sammenhengen snakkes det om apologetikk, det å forsvare et standpunkt, og hvordan bruke sin egen troshistorie til å forsvare sin tro. (Loved 2009:43-44)

...Uansett er det et mål at ungdommene skal bli bedre i stand til å sette ord på egen tro, både som erfaring og den mer teoretiske/teologiske bakgrunnen for kristen tro. (Loved 2009:44)

Å øve seg på å dele troshistorie kan være betryggende for deltakerne. I tillegg til at de får prøvd seg på å dele sin troshistorie med andre, kan deltakerne bli mer bevisste på hva troen gjør med dem, og hvordan de vil respondere på den. Tanker rundt det å være kristen blir satt ord på, og kan bli mer virkelige for deltakerne.

Misjon, og det å dele tro, kan for noen være skremmende. Derfor er Loved-dokumentet tydelig på at denne delen må tilpasses den konteksten kurset skjer i. I og med at dette dokumentet er tiltenkt kurslederen, blir det dens ansvar å legge til rette undervisningen etter deltakergruppen. (Loved 2009:43-44)

Etter å ha lest grundig gjennom temasamlingene, er det tydelig at flere begreper går igjen i de fleste samlingene. Dette gjelder spesielt begrepene kjærlighet, relasjon med Gud og sannhet. Gjennom hele kurset er det tydelig at Loved ønsker å formidle at alle mennesker er elsket med den samme sanne og evige kjærligheten. Denne kjærligheten er fra Gud, Han som ønsker å leve i en relasjon med alle mennesker. Og dette er sannheten om livet; At alle er elsket av Gud, en Gud som ønsker at mennesket skal leve i relasjon til Ham.

I tillegg til at begrepene kjærlighet, relasjon med Gud og sannhet går igjen i dokumentet, er det også tydelig at Loved forsøker å være helhetlig. Dette skjer gjennom vitenskapelige begreper. Begrepene blir med til neste samling, noe som gjør at deltakerne har mulighet til å få større innsikt i hva de vitenskapelige begrepene innebærer, samtidig som de kan linkes opp mot nye vitenskapelige begreper.

5.2.4. Sosiale handlinger som redskap

Sosiale handlinger som redskap er knyttet til noe deltakerne gjør som et fellesskap. Disse handlingene er avhengig av at alle deltar for å gi best mulig uttelling.

Fellesskapsfølelsen som oppstår i løpet av Loved-kurset vil være et relevant redskap for å se på deltakernes utvikling. Fellesskapet i deltakergruppen vil utvikle seg ettersom de møtes jevnlig for å samtale, reflektere og løse oppgaver sammen.

Ved å gjennomgå utfordringene i opplegget vil deltakerne få større innsikt i seg selv og andre, og ikke minst sitt forhold til Gud. Den tredje temasamlingen har et spesielt fokus på fellesskap og ulike vinklinger på det. Det kommer tydelig fram at i et fellesskap har alle lik verdi, og alle hører til. (Loved 2009:35-36) Med tanke på medarbeidertrening kan det være verdifullt for unge ledere å se på seg selv som en del av et større fellesskap. Både med tanke på mengden ansvar som faller på den enkelte leder, og tanken på at det alltid er noen å støtte seg på. I tillegg kan det være betryggende for deltakerne å kunne utvikle seg sammen, og samtale med andre om tema som betyr noe for dem.

Inn under fellesskap, kommer kroppen fram som et eksempel på det kristne fellesskapet. Tanken er at Jesus er hodet, og menneskene er kroppsdelene med ulike evner og gaver. En av utfordringene knyttet til temasamlingen om fellesskap er "One". Med lyden av "One" av U2 i bakgrunnen skal deltakerne få kjenne på et fellesskap som bærer hverandre. Hver av deltakerne blir løftet fra bakken av de andre deltakerne for å få erfaring av at det kristne fellesskapet står sammen og støtter seg til hverandre. (Loved 2009:62)

I tillegg til å bruke kroppen til å løfte hverandre, har Loved en utfordring som går ut på at deltakerne skal finne ut hvilken kroppsdel de er. Denne utfordringen kan være med å peke på at i et fellesskap, og i ledersammenheng, trengs mange forskjellige mennesker

med ulike egenskaper. (Loved 2009:63) Gjennom å lese opp hva som kjennetegner de ulike kroppsdelene og dens evner og gaver, kan deltakerne få kjennskap til hvordan de ser på seg selv, og hva de kan gjøre med de gavene og talentene de har fått, noe som får utslag i mål for utfordringen.

Motivere til at hver enkelt kan ta og ha sin plass i et medarbeiderteam. (Loved 2009:63)

Kroppsspråk blir brukt som kulturelt redskap i utfordringen "innenfor/utenfor". Denne utfordringen har som mål at deltakerne skal få kjenne hvordan det føles å være innenfor og utenfor i en gjeng. Tanken er at de skal ta med seg denne opplevelsen videre når de er ledere for andre. (Loved 2009:67) Selv om dette er en konstruert utfordring, kan den likevel oppleves realistisk og relevant for deltakerne. Deltakerne kan ha opplevd liknende i eget liv, noe som kan gjøre utfordringen virkelighetsnær. Derfor kan det være verdifullt for deltakerne å kunne sette ord på hvordan det følte å være den som ble utestengt, eller den som utestenger andre. Når deltakerne etter denne utfordringen har fått snakket om hvordan det opplevdes, kan de bli mer bevisste på å unngå liknende situasjoner i framtiden. Dette vil også være et redskap de kan ta med seg både i hverdagen og i rollen som ledere.

Alle utfordringene som blir presentert i Loved-dokumentet vil fungere som kulturelle redskaper som er med på å formidle en verdi. I dokumentet står det tydelige mål for hver av utfordringene, og hva som er hensikten med dem. Dette kan være nyttig både for kurslederen og deltakerne, fordi da vet alle hvorfor de gjør det. Enkelte av utfordringene kan virke litt meningsløse, men det er likevel tydelig at alle utfordringene er knyttet til tema for samlingene.

Et av de sosiale handlingene som forekommer ved hver temasamling er måltid. Måltidet skjer i starten av samlingen, og blir i forbindelse med medarbeiderkurs holdt som piknik.

Piknik er en morsom, ufarlig og kanskje litt utradisjonell måte å spise sammen på... Poenget med pikniken er at den skal foregå i begynnelsen av en samling, som en slags icebreaker.(Loved 2009:89)

Pikniken vil være et sted der alle deltakerne får anledning til å si noe. Deltakerne får bruke stemmen gjennom "værmeldingen" som forteller om dagen deres på en ufarlig måte. Dette gjøres både med tanke på at kurslederen får innblikk i hvordan deltakerne har det, og fordi deltakerne lettere kan delta i samtale videre i temasamlingen dersom de allerede har sagt noe høyt foran de andre deltakerne. (Loved 2009:89-90)

Å bruke måltid som et kulturelt redskap ved begynnelsen av hver samling kan gjøre at deltakerne og kurslederen blir fortere trygge på hverandre og den situasjonen de er i.

5.2.5. Språk som redskap

Språket som redskap henger mye sammen med vitenskapelige begreper som redskap. Språket blir i Loved-sammenheng nært knyttet til samtale. Dette fordi samtale er det de selv anser som "det viktigste redskapet". (Loved 2009:14)

Språket kommer til syne i Loved gjennom spørsmål og svar, refleksjon og input. Disse måtene å gjøre språket på går inn under samtalen. (Loved 2009:14) Loved har ikke som mål å være et ferdig opplegg som deltakerne får servert, men noe deltakerne selv kan være med å forme utfallet av. Gode spørsmål knyttet til temasamlingene, som deltakerne kan kjenne seg igjen i, er avgjørende for å skape refleksjon og ettertanke hos deltakerne. Derfor legger også Loved-kurset vekt på at kurslederen må være godt forberedt til hver temasamling, og sette av nok tid til samtale. (Loved 2009:14)

Og det er nettopp refleksjon ved samtale Loved legger størst vekt på. Loved-kurset ønsker å bruke spørsmål og svar, utfordringer og input for at deltakerne skal kunne samtale seg til ny forståelse og innsikt. Dette skal de få hjelp til gjennom at kurslederen stiller gode og interessante spørsmål. Spørsmålene kan være utfordrende og spennende, og deltakerne skal oppleve at det er rom for deres svar. Lederne oppfordres til å være aktive lyttere som hjelper deltakerne til å formulere sine tanker. Dermed har deltakerne mulighet til å bli bedre kjent med seg selv og de andre i gruppa. (Loved 2009:14)

Det viktigste redskapet i Loved i praksis er verken praktiske øvelser eller morsomme og kreative innspill, men noe så enkelt (og samtidig komplisert) som samtale. Modig er den ungdomsleder som tør å spørre, ikke bare svare. (Loved 2009:14)

Utfordringene som er knyttet til temasamlingen legger alle opp til samtale etter gjennomføring. Samtalen kan komme i form av "wrap-up" eller bare som spørsmål knyttet til utfordringen. Tanken er at deltakerne skal kunne reflektere over det de nettopp har gjort i utfordringen. Selv om det nevnes at gruppeledere kan være med å lede mindre grupper i samtale, foregår samtalen stort sett tilsynelatende i plenum. (Loved 2009:14)

Faren ved å ha samtalen i plenum kan være at enkelte deltakere opplever at deres stemme ikke blir hørt. Alt etter hvor mange deltakere det er i gruppa, og hvilken dynamikk de har sammen, kan samtalen bli mer eller mindre krevende. Store grupper der deltakerne ikke er trygge på hverandre kan føre til at kurslederen må arbeide mer for å få svar fra dem. I andre tilfeller kan deltakerne føle at de ikke må svare fordi noen andre tar ordet. På en annen side kan flere stemmer inn i samtalen føre til at deltakerne får et bredere perspektiv på tema knyttet til identitet, Gudsforhold og medarbeiderskap. Tanken er at kurslederen og deltakerne skal ha samtaler som beriker oppfattelse av seg selv, samtidig som den forklarer noe om Gud. (Loved 2009:12)

6. Drøfting

Ut ifra et sosiokulturelt perspektiv vil analyseenhetene alltid ha en historie.

Dokumentene vil ha flere stemmer og være preget av den tiden de er produsert i.

Kulturen dokumentene i denne oppgaven er oppstått i, er henholdsvis de kristne barne- og ungdomsorganisasjonene Norges kfuk-kfum og Acta – barn og unge i Normisjon, og vil bære preg av den enkelte organisasjonens mål, verdier og visjon.

Den sosiokulturelle læringstradisjonen ser på utvikling og læring som noe som skjer i en prosess mellom individ og fellesskap. Utvikling er dermed ikke noe som kun skjer gjennom tilegnelse, men også gjennom deltakelse i et praksisfellesskap. (Holmqvist 2012:19) Metaforene for læring (tilegnelsesmetaforen og deltakelsesmetaforen) er begge tilstede i dokumentene. Tilegnelse kommer til syne gjennom undervisning og formidling. Hovedvekten ligger likevel i deltakelse, gjennom utfordringer, individuelle oppgaver eller gruppeoppgaver. Den tredje metaforen for læring, kunnskaping, er også tydelig tilstede gjennom bruk av artefakter og redskaper for å utvikle ny kunnskap. (Holmqvist 2012:18)

Alle de kulturelle redskapene er på et eller annet vis med på å framheve hva organisasjonene ønsker med sine lederkurs. Matrisen nedenfor vil vise til funnene ved å se på de tre underspørsmålene innledningsvis i oppgaven. Deretter vil jeg drøfte funnene og hva dette betyr for ledertrening i kristne organisasjoner.

MILK	Underspørsmål	Loved
Kveldsavslutning, gudstjeneste og meditasjon. Vag begrunnelse av bruk. Organisasjons- og gudstjenestebegrep. Rollespill. Refleksjon og kommunikasjon.	<i>Hvilke redskaper blir presentert i dokumentet?</i> Religiøse redskaper Gjenstander Vitenskapelige begrep Sosiale handlinger Språk	Bibel, peptalk, kveldsavslutning og meditasjon. Bevisst bruk av gjenstander. Sentrale kristne begrep. Utfordringer. Samtale og refleksjon.
Organisering av gudstjeneste Må kobles på andre redskaper Avslører hovedfokus Framheve ansvarsområder Konstruere organisasjonsidentitet	<i>Hvordan kobles redskapene til motivet?</i> Religiøse redskaper Gjenstander Vitenskapelige begrep Sosiale handlinger Språk	Bli kjent med seg selv og Gud. Lede til forståelse Bekrefter fokusområde Lede til samtale Konstruere kristen identitet
Gjøre Lederidentitet Kollektivt fokus Organisasjonskultur	<i>Hva er motivet for ledertrening i dokumentene?</i>	Forstå Kristen identitet Individuelt fokus Ungdomskultur

6.1. Hvilke kulturelle redskaper blir presentert i dokumentene?

Med utgangspunkt i de fem kategoriene framhever analysen hva dokumentene, og da organisasjonene legger vekt på ved utvikling av unge ledere. Denne delen vil være med å synliggjøre likheter og forskjeller i de to dokumentene.

Når det gjelder **religiøse redskaper** finnes det både likheter og forskjeller i dokumentene. Begge har kveldsavslutning ved hver samling. MILK kjører den samme strukturen ved hver kveldssamling, mens Loved velger at det skal være opp til kurslederen å bestemme strukturen for kveldsavslutningen.

I tillegg velger MILK å framheve gudstjenesten som et religiøst redskap. Likevel vil fokus på gudstjeneste bare gjelde for MILK-helgen, som siste del av kurset, og vil ikke være gjennomgående for hele kurset.

Loved har eksplisitt fokus på bruk av Bibelen som religiøst redskap, noe som går igjen i de fleste deler av kurset. Alle utfordringene og elementene i kurset har henvisninger til Bibelen.

Det er interessant at meditasjon forekommer som et religiøst redskap i begge kursene. Meditasjon har blitt så vanlig at man ikke tenker over det, selv om det er en særegen religiøs praksis. At det er en relativt ny praksis i kristne sammenhenger kan forklare mangelen på utfyllende forklaring av hva meditasjon er og hvordan det foregår. For mens MILK uten noen nærmere forklaring framhever at under den "vandrende meditasjonen" må deltakerne være stille, så har Loved tydeligere forklaring av hva meditasjon er. (MILK 2010:53,58, Loved 2009:98) Sistnevnte framhever at meditasjon er å leve seg inn i en Bibeltekst, og lytte til hva Gud vil si. (Loved 2009:98)

Ved bruk av **gjenstander** som religiøse redskaper er det tydelig at Loved har et mer bevisst forhold til bruk av gjenstander enn det MILK har. Dette kommer fram i typer gjenstander de to dokumentene bruker. For mens MILK bruker gjenstander som penn, papir og illustrasjoner, bruker Loved gjenstander som hammer, perler, legoklosser og mobiltelefon for å påvirke de psykologiske prosessene.

De vitenskapelige begrepene i MILK har tilknytning til organisasjon og struktur. Gjennom kurset er det viktig at kurslederen snakker et språk som deltakerne forstår, slik at de også får innsikt i den kunnskapen som finnes i de vitenskapelige begrepene. (MILK 2010:7) Vitenskapelige begreper tilknyttet gudstjenesten vil gjelde for MILK-helgen, men er ikke gjennomgående for kurset.

De vitenskapelige begrepene i Loved er i all hovedsak sentrale kristne begrep som skal gjøre deltakerne kjent med den kristne tro og liv. Gjennom et ungdommelig språk formidler dokumentet de vitenskapelige begrepene på en forståelig måte for deltakerne.

I de **sosiale handlingene** vil jeg trekke fram rollespill fra MILK og utfordringene fra Loved. Rollespillet kan ha form som skuespill og kommunikasjonsøvelse, begge med hensikt å framheve ulike roller og oppgaver i en organisasjon.

Utfordringene i Loved foregår på forskjellige måter, som øvelser alle deltakerne kan og bør ta del i. Underveis i dokumentet står det spesifikke mål til hver av utfordringene for at både deltakerne og kurslederen har innsikt i grunnen for gjennomføring.

I begge dokumentene står refleksjon sterkt som en del av **språk** som kulturelt redskap. Organisasjonene legger vekt på at deltakerne skal delta med egne refleksjoner inn i samtalen og kommunikasjonen. Refleksjonen i MILK framhever at det skal reflekteres over hvordan å *kommunisere* til andre ledere og dem man er leder for. Loved, derimot, fokuserer på at refleksjonen skal føre til *samtale* i gruppa.

I den neste seksjonen vil jeg vise til hvordan de redskapene beskrevet overfor kommer til syne i motivet for ledertreningen.

6.2 Hvordan kobles redskapene til motivet?

Loved bruker Bibelen og peptalk som **religiøse redskaper** for at deltakerne skal finne ut mer om seg selv og Gud. Dette skjer ved å gjøre Bibelen relevant for ungdommene og gi dem metoder for å ta med Gud i hverdagen. Det å bli kjent med seg selv og sitt forhold til Gud er med å bygge opp om en kristen identitet for deltakerne. Deltakerne kan i løpet av kurset bli mer trygge kristne fordi de har metoder som kan hjelpe dem å manøvrere i hverdagen og huske på at de er elsket.

MILK har som målsetting at kurset skal "styrke troens liv hos deltakerne". (MILK 2010:6) Videre står det at Guds nærhet "ikke bare er et prinsipp, men noe vi ønsker at kurset skal formidle". (MILK 2010:7) Selv om MILK har tydelige indikasjoner på at utvikling av troen er sentral i kurset, kommer ikke dette tydelig fram i resten av dokumentet. Utenom den første samlingen, refereres det lite til Bibelen, og dokumentet viser lite interesse av å utvikle deltakernes forhold til Gud. Skal man tro Anette Hopes funn fra sin masterstudie om motivasjon til lederrollen i kfuk-kfum-sammenheng, er ikke troen det som har høyest prioritet hos de unge lederne. Troen blir heller framstilt

som noe det er lov å stille spørsmål ved, og tvile rundt. (Hope 2013:46) Denne forskningen er riktignok hentet fra en TenSing-sammenheng i regi av kfuk-kfum med tanke på frivillige ledere, men det kan likevel trekkes linjer til ledertrening etter konfirmasjonstiden. (Hope 2013)

Den faste strukturen i kveldsavslutning i MILK-dokumentet fører til at det ikke er noen overraskende momenter eller uregelmessigheter ved kveldens avsluttende samling. Dette kan fremme trygghet hos deltakerne. Under kveldsavslutningen bør det ifølge dokumentet skapes god stemning, noe som sammen med trygghet påpeker at det er lite mål om utvikling av troen hos deltakerne. (MILK 2010:11) Utvikling av troen kan skje dersom deltakerne får nye perspektiv på seg selv, sitt forhold til Gud og hvordan ta med Gud i hverdagen. Dette har mindre forutsetninger for å skjer dersom kveldsavslutningene alltid har den samme strukturen, de samme sangene og de samme bønnene.

Loveds måte å gjennomføre kveldsavslutning og peptalk på kan være mer utviklende for deltakernes tro enn MILKs kveldsavslutning. Det er opp til kurslederen å finne momenter i kveldsavslutningen, noe som gjør at den mest sannsynlig vil variere fra gang til gang. I og med at Loved-kurset bare varer over en kortere tidsperiode, kan det være en fordel å la deltakerne prøve ut ulike måter å være sammen med Gud på. Da kan deltakerne finne ut hva som fungerer best for den enkelte og dens utvikling av en kristen identitet. Dersom deltakerne føler seg mer komfortable med én måte å tilbringe tid med Gud på, kan de ha lettere for å ta med seg denne metoden videre etter kurset, og integrere det i sin hverdag.

Det er forskjell ved bruk av **gjenstander** som kulturelle redskaper i de to dokumentene. For mens gjenstandene i MILK må kobles til andre kulturelle redskaper for å kommunisere mening, kommuniserer gjenstandene i Loved mening i seg selv. Loved virker mer gjennomtenkt når det gjelder bruk av gjenstander som kulturelle redskaper. Her skal gjenstandene underbygge forståelsen av deltakerne som elsket, og at deltakerne ved bruk av gjenstandene skal oppleve og erfare å være elsket av Gud. Dette kan tyde på at Loved har gjort en større innsats i utvelgelsen av gjenstander som kulturelle redskaper enn det MILK har.

De **vitenskapelige begrepene** er helt eksplisitt med på å avgjøre fokus for ledertreningen i dokumentene. Dette fordi de framhever hvilke begreper og hvilken forståelse organisasjonen ønsker å overføre til deltakerne. Bruken av vitenskapelige begreper i MILK avslører fokusområde, mens den i Loved bekrefter fokusområde.

At de vitenskapelige begrepene avslører MILKs fokusområde kan begrunnes med at begrepene omhandler for det meste organisasjon, styre og gudstjeneste, og ikke troens utvikling som det første målet for kurset. MILK legger derimot vekt på at deltakerne skal forstå og integreres i organisasjonens kultur og ansvarsoppgaver. Dette vil være et av kritikkområdene for MILK; at de ønsker en trosutvikling hos deltakerne, men at det ikke kommer tydelig nok til syne i dokumentene. Likevel kan MILK sitt fokus på å utvikle ledere inn i organisasjon, styre og menighetsliv også føre med seg utvikling i troen. Ved at deltakerne etter hvert blir ledere for andre og forstår sin rolle som forbilde, kan de også utvikle en større bevissthet rundt sin egen tro, noe Offernes viser til i sin masteravhandling: "Når du er leder så blir det helt annerledes". (Offernes 2015:71) Selv om MILK kan kritiseres for å ha lite fokus på trosutvikling, er de resterende målene for kurset knyttet til nettopp det å integrere ungdommene i organisasjonens og menighetens arbeid, og utvikle en lederidentitet. Dermed er ikke de vitenskapelige begrepene i MILK helt utenfor målsettingen for kurset.

At de vitenskapelige begrepene er med på å bekrefte fokusområde for Loved skjer ved at deltakerne blir kjent med sentrale begrep i den kristne tro, og hvordan begrepene kan prege dem i deres hverdag. Bekreftelsen skjer også ved at deltakerne blir kjent med de sentrale kristne begrepene og kan integrere og reflektere over dem, og gjøre dem til en del av sin kristne identitet. Kurset ønsker å gi deltakerne en grunnmur i identiteten som medarbeider, kristen og menneske. (Loved 2009:17) Det ungdommelige språket i dokumentet påpeker at det er omfattende begreper, men at det likevel er mulig å forstå deler av dem. Samtidig vil dokumentet også vise til at det kreves mer en én temasamling for å forstå hva de vitenskapelige begrepene dreier seg om, og hvordan de kan være med å prege individet. Deltakerne blir dermed ikke utlært selv om de har deltatt på kurset, men har fått en startpakke for videre utvikling av sin kristne identitet.

De **sosiale handlingene** som finnes i MILK er med på å framheve ansvarsområder i organisasjon og menighet, og skal gi deltakerne veiledning for hvordan de kan bli en del av disse ansvarsområdene. Anette Hopes forskning viser at det å få lederoppgaver, bli utfordret og kunne glede andre er noe av det som motiverer frivillige ledere i kfuk-kfum-sammenheng til å fortsette. (Hope 2013:41-42) På denne måten utrustes deltakerne til å bli en del av organisasjonskulturen i Norges kfuk-kfum og ta ansvar der. I Loved har de sosiale handlingene til formål å lede til samtale. Utfordringene blir sett på som samtalestartere, der refleksjon ligger til grunn for framgang og utvikling. Samtalen skal integrere forståelse og kunnskap i deltakerne, som kan være med å utvikle deres identitet som kristne.

De sosiale handlingene skal sammen med **språk** som kulturelt redskap fremme kommunikasjon og samtale i de to dokumentene. Felles for dem er også fokus på refleksjon. En av den sosiokulturelle tradisjonens hovedideer er at individets utvikling skjer i samhandling med andre. Det vil si at de andre medlemmene i gruppa er avgjørende for deltakernes utvikling. Spesielt vil kurslederen spille en viktig rolle, noe som får fokus både i MILK og Loved. Teorien om den proksimale utviklingssonen legger til rette for at veiledere kan være med å føre deltakerne i retning av større forståelse. Dermed vil kurslederens forberedelse av spørsmål, undervisning, formidling og praktiske oppgaver prege deltakernes utvikling.

Språket, som går fra å være yte språk til å bli indre tanke, er også med på å avgjøre identiteten hos deltakerne. Ved integrering av språk knyttet til organisasjonen (for MILK) og kristen forståelse (for Loved), utvikler deltakerne en identitet knyttet til disse områdene. Dermed vil refleksjon og kommunikasjon i MILK være med å konstruere en organisasjonsidentitet hos deltakerne. På samme måte vil refleksjon og samtale i Loved sikte seg inn mot å konstruere en kristen identitet hos deltakerne.

Det begge kursene ser ut til å overse er viktigheten av å integrere hjelpeledere i gjennomføringen av kurset. Selv om det er nevnt enkelte ganger at hjelpeledere/gruppeledere kan være med å utføre enkelte elementer i kurset, blir de ikke tillagt noen særlig viktig rolle utenom å være kurslederens hjelper. Skal man tro Åsmund Offernes' funn, viser det seg at disse "ubetydelige" hjelpelederne er selve nøkkelen til et vellykket ledertreningskurs. Som Offernes poengterer i sin

masteravhandling, vil gruppelederne fungere som meglere mellom ulike praksisfellesskap. For ved at deltakerne, eller i Offernes' tilfelle, konfirmantene, ser hva som er viktig for gruppelederne, vil også konfirmantene finne det samme viktig. (Offernes 2015:71) Dette kan også overføres til ledertreningsammenheng.

6.3 Hva er motivet for ledertrening i dokumentene?

Med utgangspunkt i de to foregående spørsmålene vil jeg se på hva som er motivet for ledertrening. I den sammenheng velger jeg å trekke fram fire motiver i hver av dokumentene.

I MILK-dokumentet vil motivene for det første dreie seg om å *gjøre*. For det andre legger dokumentet vekt på *lederidentitet*. For det tredje fremmer dokumentet et *kollektivt perspektiv* på ledertrening. For det fjerde ønsker MILK å utvikle ledere i en *organisasjonskultur*.

I Loved-dokumentet vil motivene for det første dreie seg om å *forstå*. For det andre legger dokumentet vekt på en *kristen identitet*. For det tredje framhever dokumentet et *individualistisk perspektiv* på ledertrening. For det fjerde ønsker Loved å utvikle ledere innenfor en *ungdomskultur*.

Motivene om å *gjøre* og utvikle en *lederidentitet* henger sammen. Gjennom dokumentet legger MILK vekt på at deltakerne skal bli kjent med og trygge på hvilke ansvarsområder og oppgaver som inngår i organisasjons- og menighetssammenheng. Bevisstgjøring rundt ansvarsområdene har til hensikt å føre deltakerne inn i organisasjonsarbeidet og skape i dem en *lederidentitet*. Dermed er det grunnlag for å si at MILK er fokusert på å *gjøre ledere*. Lederutviklingen dreier seg da om at deltakerne får innføring i hvilke oppgaver som angår det å være leder, og hva de kan bidra med og tilføre i et fellesskap. Ansvarsområdene blir synliggjort i kulturelle redskaper som rollespill og kommunikasjonsøvelser.

Loved derimot, er mer opptatt av at deltakerne skal *forstå* seg selv som elsket og utvikle en *kristen identitet*. Å komme fram til forståelsen av seg selv som elsket ønsker Loved å oppnå gjennom samtale. Denne internaliseringsprosessen er tenkt at skal skje først som en felles handling mellom deltakerne i gruppa, i dialog og samtale, før den blir integrert i

individet som en egen forståelse. Forståelsen er noe deltakerne til syvende og sist må komme fram til på egenhånd. Likevel kan både de andre deltakerne og lederen være med å formidle denne kjærligheten, og gi den enkelte deltaker metoder og framgangsmåter til å finne fram til sannheter om seg selv og Gud. Denne forståelsen skal tilsynelatende utvikles og gjøre seg gjeldende i seinere lederskap. For først må deltakerne forstå seg selv som elsket, før de kan være med på å føre denne forståelsen videre til andre. Deltakerne får gjennom kurset mulighet til å utvikle sitt eget forhold til Gud, og bli tryggere kristne. Et av motivene kan dermed sies å være at deltakerne skal utvikle en kristen identitet som følger dem gjennom livet.

Uansett om målet er å utvikle en lederidentitet eller en kristen identitet, vil det være et poeng at deltakerne ser på seg selv som subjekt i sin egen læring. Dette framhever også Engelsen i sin analyse av læreplaner i Den norske Kirke. Å gjøre seg til subjekt for egen læring skjer ved at individet reflekterer over sin egen situasjon, sitt miljø, og sitt forhold til andre individer. (Engelsen 1998:151) Dermed er refleksjon i lederkursene vesentlig for at deltakerne skal forstå sin egen læring. Gjennom egen refleksjon, kan deltakerne være med på å skape en kultur og en historie for ledertrening. Bare dersom individene blir subjekt i sin egen læring og reflekterer over oppgaver og forståelse, vil de oppnå autentisk læring. (Engelsen 1998:151) Dette sier noe om hvor viktig refleksjon er for at deltakerne skal utvikle en identitet som ledere og kristne. Refleksjon er del av kursopplegget i begge dokumentene, og vil være med på å integrere en identitet i deltakerne.

Noe av begrunnelsen for å kunne si at Loved-kurset har et *individuellt perspektiv*, ligger i at kurset retter blikket mot deltakeren, individet, *først*. Kurset er først og fremst ment til å være utrustende for deltakerens tro og liv. Dernest er det fokus på fellesskap og tjeneste. Det individualistiske synet som karakteriserer Loved, blir tydelig i måten de fokuserer på deltakernes forståelse av seg selv som elsket. Tilsynelatende alt de gjør i løpet av kurset, og alle de kulturelle redskapene de bruker, skal på en eller annen måte vise til at deltakeren er "Loved", elsket. Men dette individualistiske perspektivet tar heller ikke bort fokuset på viktigheten i å være leder eller medarbeider. Tvert imot. Noe av hovedpoenget i Loved er at deltakerne skal forstå hvorfor de er ledere, og ikke bare hvordan.

Måten Loved framhever forståelse av seg selv om elsket, kan føre til at deltakerne utvikler en usunn personlig "jeg-tro". Det individualistiske perspektivet framhever at det er opp til deltakerne å utvikle sitt forhold til Gud, noe som kan gjøre at troen blir veldig "meg og mitt", uten innflytelse av andre. I peptalk får deltakerne prøvd ulike metoder for å tilbringe tid med Gud. Dette er positivt fordi deltakerne ser at de ikke må passe inn i én boks for å kunne kalle seg kristne. Samtidig vil denne måten å skape et personlig forhold til Gud, nettopp gjøre det blir så personlig at deltakerne ikke er avhengig av andre. Selv om Loved bruker en temasamling på å snakke om det kristne fellesskapet, er det likevel mest fokus på at troen utvikler seg i individet. Dette kan føre til at fokus på fellesskap med andre troende havner i bakgrunnen.

I motsetning til Loved som har et individualistisk perspektiv på ledertrening, har MILK et *kollektivt perspektiv* på ledertrening. Det kollektive perspektivet kommer til syne gjennom at deltakerne blir del av et arbeidsfellesskap. Deltakerne opererer ikke som enkeltindivider, men som en gruppe som arbeider sammen mot det felles beste. De kulturelle redskapene i MILK-dokumentet har til hensikt å lede deltakerne i retning ansvarliggjøring med tanke på framtidig bidrag i organisasjon og menighet. Ved hjelp av praktiske øvelser og egenrefleksjon skal deltakerne gjennomgå et kurs som tilsynelatende produserer ledere til organisasjonens eget formål.

Ansvarliggjøringen innenfor organisasjonen fører deltakerne inn i en *organisasjonskultur*. MILK er så opptatt av at deltakerne skal bli kjent med strukturer og begreper i organisasjon, styre og menighet at de ender opp med å integrere deltakerne i organisasjonskulturen til Norges kfuk-kfum. Kulturen deltakerne blir ført inn i kan være for snever når det kommer til å utvikle kristne ledere utover organisasjonens grenser. Selv om Norges kfuk-kfum fokuserer på unge menneskers virkelighet (kfuk-kfum 2015), er det Loved som strekker seg mest mot en *ungdomskultur*. Ungdomskulturen blir vektlagt gjennom kulturelle redskaper som film, musikk og internettsider som er relevant for deltakerne. Fokus på ungdomskultur gjør at Loved-kurset er mer fleksibelt med tanke på populærkulturen og dens kontekst. Dokumentet er klar over raske skifter innenfor populærkulturen og dermed også ungdomskulturen, og framhever det gjennom at kurslederen må benytte seg at det som er aktuelt i den tiden de befinner seg i. (Loved 2009:73,81)

For mens Loved er mer fleksibel i gjennomføring av sitt kurs, spesielt med tanke på ny populærkultur, er MILK veldig strukturert og lite fleksibelt i gjennomføringen. MILK-dokumentet tar ikke like mye høyde for de deltakerne som er med og den konteksten de befinner seg i.

6.4 Hva betyr dette for kristen ledertrening?

Så hva kjennetegner ledertrening i kristne organisasjoner? Funnene fra denne oppgaven viser at kristen ledertrening utarter seg forskjellig selv om begge organisasjonene kaller det kristen ledertrening. Helhetlig sett kan det sies å være en forskjell mellom dokumentene om hva som kommer først: leder eller tro. For mens det ene kurset (MILK) fokuserer på lederdelen, fokuserer det andre kurset (Loved) på trosdelen.

Dette er med på å skape ulike lederkulturer innenfor kristen ledertrening. Dermed skapes også ulik kristen identitet ved utvikling av unge ledere. I MILK utvikles en lederidentitet i første rekke som fokus på å ta ansvar i organisasjon og menighet, deretter kan utviklingen av en kristen identitet forekomme gjennom lederansvar ved å være forbilder for andre. Motsatt er det i Loved, der den kristne identiteten står først i rekken, før utvikling av en lederidentitet skal komme som en følge av at deltakerne er trygge kristne som vil formidle Guds kjærlighet videre.

Enkelte kulturelle redskaper står i fokus i begge dokumentene. Redskapene det gjelder er spesielt knyttet til refleksjon, spørsmål og svar, meditasjon, samtale og kommunikasjon. At disse redskapene er så vektlagt i dokumentene kan lede til spørsmålet om det er i ferd med å etableres en undringstro blant ungdom på lederkurs? Kan dette bety at organisasjonene utvikler en tenkeklubb som er opptatt av å stille spørsmål, men ikke like opptatt av å finne svar? Selv om det kan være viktig at deltakerne lærer å undre seg og reflektere over tro og lederskap, kan undringen føre til at det etableres en egen kristen tro. Eller er kanskje denne undringen et motiv i seg selv, at troen og lederskapet får grunnlag i deltakernes egne tanker og meninger, og som skal integreres i deltakernes identitet?

Dermed kan det sies at det som kjennetegner kristen ledertrening er at organisasjonene ønsker å utvikle en identitet hos deltakerne. Denne identiteten handler om å være kristen og å være leder.

7. Litteratur

Acta – barn og unge i Normisjon 2009: Loved – i praksis. Acta forlag.

Afdal, Geir 2013: Religion som bevegelse. *Læring, kunnskap og mediering*. Oslo, Universitetsforlaget.

Brandsæter, Kristin 2009: Sprell levende læring? *En analyse av ulike syn på læring i Søndagsskoleforbundets "Sprell levende"* Masteravhandling Det teologiske Menighetsfakultetet.

Bryman, Alan 2012: *Social Research Methods*. 4th edition. Oxford University Press.

Dysthe, Olga 2001: Sosiokulturelle teoriperspektiv på kunnskap og læring. I: Olga Dysthe (red.): *Dialog, samspel og læring*.

Engelsen, Britt Ulstrup 1998: En læreplanteoretisk analyse av planer for menighetspedagogisk virksomhet i den norske kirke. Universitetet i Oslo, pedagogisk forskningsinstitutt. Rapport nr. 3

Engström, Yrjo 2001: *Expansive Learning at Work: toward an activity theoretical reconceptualization*. *Journal of Education and Work*. Vol 13, Nr 1 2001.

Hauge, Trond Eiliv; Lund, Andreas; Vestøl, Jon Magne 2007: *Undervisning i endring. IKT, aktivitet, design*. Oslo, Abstrakt forlag.

Holmqvist, Morten, Afdal, Geir 2015. *Modes of learning and the Making of Religion: The Norwegian and Finnish curricula for confirmation*. *Nordic Journal of Religion and Society* 28

Holmqvist, Morten 2012: *Trosopplæring som livsstil? En analyse av lærings syn i Trosopplæringsplanen*. Prismet forskning. IKO-forlag

Holmqvist, Morten 2007: *Jeg tror jeg er lykkelig. Ung tro og hverdag*. Oslo, Kloster Forlag

Hope, Anette 2013: "Er det et sted du skal få prøve deg- så er det her!" *En undersøkelse av hva som motiverer frivillige ledere i ungdomsarbeidet i Norges Kfuk-Kfum.*

Masteravhandling, Diakonhjemmet Høgskole.

Imsen, Gunn 2009: Lærerens verden. *Innføring i generell didaktikk*. 4.utgave, Universitetsforlaget.

Kaptelinin, Victor, Nardi, Bonnie A. 2006: Acting with technology. *Activity Theory and Interaction Design*. London, The MIT Press

Kittelsen, Line 2009: Se og bli sett. *Hvilke syn på læring finnes i konfirmantbøkene Brukerveiledning og Konfirmantbibelen?* Masteravhandling Det teologiske Menighetsfakultetet

Lövgren, Johan 2014: Tro i praksis, *Respekt, fellesskap, læring*. Oslo, IKO-Forlaget

Norges kfuk-kfum 2010: MILK – MiniLederKurs for ungdom i alderen 15-16 år.

Offernes, Åsmund 2015: "Når du er leder så blir det helt annerledes" *Hjelpelederkurs – fellesskap som bygger tro?* Masteravhandling Det teologiske Menighetsfakultetet

Paavola, Sami og Kai Hakkarainen 2005: The Knowledge Creation Metaphor – An Emergent Epistemological Approach to Learning. *Science and Education*, 14.

Plan for trosopplæring i Den norske kirke: Gud gir – Vi deler 2010. Den norske kirke, Kirkerådet

Postholm, May Britt 2010 (1.utg 2005): Kvalitativ metode. *En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier* 2.utgave. Oslo, Universitetsforlaget

Säljö, Roger 2006: Læring og kulturelle redskaper. *Om læringsprosesser og det kollektive minnet*. Oslo, Cappelen Akademiske Forlag

Sfard, Anna 1998: On Two Metaphors for Learning and the Danger of Choosing just one.
Educational Researcher Vol. 27, No. 2.

Vygotsky, Lev S. 1978: Mind in society. The Development of Higher Psychological Processes. USA, Harvard University Press.

Norges kfuk-kfum (10.02.2016)

<http://kfuk-kfum.no>

<http://kfuk-kfum.no/om-oss/organisasjon/kfuk-kfum-bevegelsen>

<http://kfuk-kfum.no/om-oss/mal-verdier/form>

<http://kfuk-kfum.no/om-oss/mal-verdier/kristen-identitet>

<http://kfuk-kfum.no/om-oss/mal-verdier/kristen-identitet/kristen-tro-og-forkynnelse>

<http://kfuk-kfum.no/om-oss/mal-verdier/kristen-identitet/trosopplaering>

<http://kfuk-kfum.no/om-oss/mal-verdier/verdier>

<http://kfuk-kfum.no/om-oss/mal-verdier/slagord>

<http://kfuk-kfum.no/om-oss/arbeid/metoder>

<http://kfuk-kfum.no/om-oss/arbeid/fokusomraader>

Acta – barn og unge i Normisjon (10.02.2016)

<http://www.acta.as/om-acta>

<http://www.acta.as/om-acta/hva-er-acta/grunnmur>